

עיטורי ירושלים

המאבק נגד הדת הרפורמית

ישיבת 'עטרת ירושלים'

סיון - תמוז תשע"ו | גליון מספר 112

תוכן

4	מהי הרפורמה הרב שלמה אבינר
12	יסוד ההלכה הרב יוסף קלנר
19	הרפורמה - דת אחרת הרב צבי קוסטינר
28	התנועה הרפורמית כזרם בנצרות הרב אבישי צרויה
38	כבוד התורה הרב אביב צובירי

ישיבת עטרת ירושלים

הגיא 51, ירושלים העתיקה, ת"ד 1076 ירושלים 91009
טל' 02-6284101, פקס' 02-6261528 | www.ateret.org.il

עיצוב גרפי: סטודיו מלון 052-7203050

בימים אלה אנו עדים למאבק של התנועה הרפורמית לקבל מעמד של זרם ביהדות, במגוון רחב של נושאים. כחלק ממאבק זה מעוניינת היא לקעקע את מעמדה של הרבנות הראשית לישראל, אשר הוקמה על ידי מרן הרב קוק זצ"ל, על מנת לשמור ולחזק את יהדותה של המדינה מתוך מסורת האמונה ופסיקת ההלכה ממעמד הר סיני.

טענתה של התנועה הרפורמית כי היא זכאית לשוויון זכויות כזרם ביהדות עומדת למבחן המציאות.

בחול המועד פסח נערך בישיבה כנס שעסק בנושא זה ובשאלות האם אכן התנועה הרפורמית היא זרם ביהדות? האם התנועה הרפורמית אכן שמרה על יהדותה של האומה מיום הקמתה ועד היום?

בחוברת שלפנינו שיכתוב ועריכה של חלק מהשיעורים שניתנו בכנס זה.

מוסרי השיעורים לא עברו על הדברים, ומלוא האחריות על המערכת בלבד.

מהי הרפורמה

הרב שלמה אבינר

הרפורמה שנואה - הרפורמים אהובים

באנו לעסוק בבעיה הרפורמית, אך ראשית כל יש להבין שאיננו עוסקים ברפורמים אלא ברפורמה. ישנם אנשים המתקשים להבחין בין הנושא למושא, אך אין ברירה, הרי אין אנו שונאים את הרפורמים כי אם את הרפורמה. אוהבים אנו את כל היהודים החילוניים, אך שונאים אנו את החילוניות; אוהבים אנו את היהודים האתאיסטים, אך שונאים אנו את האתאיזם; אוהבים אנו יהודים העובדים עבודה זרה, אך שונאים אנו את העבודה הזרה ואף נלחמים כנגדה. דבר זה נמצא גם בתפילת יום הכיפורים: "בישיבה של מעלה ובישיבה של מטה אנו מתירים להתפלל עם העבריינים". עם זאת יש להיזהר, מותרים הם להתפלל עימנו אך אין היתר להתחשב בדעותיהם העברייניות, כפי שכתב מרן הרב קוק באיגרתו (איגרת תקמא).

עלינו לעשות את ההבחנה בין הנושא לנשוא, וחוסר הבירור יכול לגרום לבלבול בשני הכיוונים. טעות אחת היא לומר שכיוון ששונאים אנו את החילוניות כך גם נשנא את החילוניים. טעות שנייה היא לומר שכיוון שאנו אוהבים את החילוניים נאהב גם את החילוניות ונחיה את חיינו באורח חיים חילוני. אמנם אנשים אינם אוהבים רעיונות מורכבים, אך זו הדרך לברר דברים בצורה אמיתית, כפי שאנו עושים גם בלימוד גמרא.

הדבקות דתות חלשות לעם ישראל

לגופו של עניין, מעשה אבות סימן לבנים: פרעה לקח את שרה אימנו, אבימלך לקח את שרה אימנו ולאחר מכן ביקש לעצמו גם את רבקה אימנו. האם אין נשים בכל ארץ כנען שביקשו אלו לקחת דווקא אותם?! אלא שבאופן מודע או לא מודע הם חשים שבתוך שרה אמנו ורבקה אמנו טמון כוח גדול, ואם רק יתחברו אליהן יצליחו להצמיח דבר בעל ערך.

דוגמא לדבר אפשר למצוא בחקלאות. כאשר ישנו עץ תפוזים המצמיח פירות אך

הוא חלש ולא מצליח לגדול, יש צורך להרכיב אותו על זן תפוזים חזק שיחזק אותו הנקרא 'חושחש', ואז יצליח. כך גם בעץ הלימון, מרכיבים עץ לימון מתוק על גבי עץ לימון גס על מנת שיהיה חזק. הגויים יודעים שאנו חזקים, לכן תמיד הגויים, מכל הזרמים והדתות, מנסים להרכיב את עצמם על גבי היהדות.

אתם הגויים רוצים להמציא דברים חדשים?! בבקשה, כל המין האנושי לפניכם, אנא עזבו אותנו. ישנם בעולם כשבעה מיליארד אנשים, מדוע באים לארצנו שלושים אלף מסיונרים במשכורת ועוד מאה אלף מסיונרים בהתנדבות?! מדוע עושים ועדות והחלטות שונות על מנת לנצר את כל מדינת ישראל, כגון ועידת לוזן, ועידת תאילנד ועוד?!

עם הנצח אינו עיף

אלא שהם יודעים, במודע ושלא במודע, שעם ישראל הינו עם נצחי, כפי שאומר הפסוק: "ולא אמרו העוברים ברכת ד' אליכם" (תהילים קכט ח). מיהם העוברים? אלו אומות העולם העוברות מן העולם (ירושלמי שביעית פ"ד ה"ג). לעומתם, אינו עוברים, אנו עם הנצח, "נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם" (שמואל א טו כט). אנחנו עם נצחי, על אף כל מה שעובר עלינו אנו ממשיכים ומרבים תורה, משנה, גמרא, ראשונים ואחרונים, וכל הזמן אנו ממשיכים לצמוח ולפרוח.

שרה אימנו זקנה? לא, "לעת בלותי הייתה לי עדנה" (בראשית יח יב), היא נראית זקנה אך היא קמה לתחייה. עם ישראל היה עם זקן ומסכן בגלות הארוכה, אך הנה קם הוא לתחייה, שב לציון, הקים מדינה וצבא, ישיבות ותורה; הכל קם לתחייה. כוח הנצח שבעם ישראל אינו נעצר ועל אף כל מה שעברנו אנו ממשיכים לנצח.

כל הזרמים החיצוניים הללו מנסים להדבק בנו, אך לבסוף הם כלים והולכים. היכן הצדוקים והבייתוסים? היכן כל הקראים? הלכו ונעלמו. הנוצרים ניסו לנצר את היהודים אך ללא הצלחה, ועל כן פנו אל הגויים. גם זה עצוב מאוד, כפי שאומר הרמב"ם (הלכות ע"ז יא טז) שקלקלו את כל המין האנושי, אך לא הכל אנו מסוגלים להציל. בתחילה טענו הנוצרים שלא באו לשנות כהוא זה מן הכתוב בתורה, אך הוסיפו שמזמן שגלינו מארצנו ניטלה תורת משה וניתן אוון גיליון (משחק מילים של אוונגליון - ספר המינים הנקרא הבשורה), ולאחר שלא הצליחו עזבו אותנו ופנו אל הגויים (שבת קטז ב).

סכנת הרפורמה גדולה מהחילוניות

בדומה לנצרות גם הרפורמים הינם יהודים שהתפתו לתרבות הגויים. אם הרפורמים מעוניינים לעזוב את היהדות, שיעזבו, אך שלא יפריעו לנו. שאלו מה ההבדל בין חילוניים לרפורמים? הבדל עצום, אדם חילוני לא רוצה ללמוד תורה ולקיים מצוות, זה קשה לו, או שיש לו משבר אמוני שגרם לו להפסיק להאמין בתורה ובמצוות. מציאות זו היא עצובה, אך לפחות הכל על השולחן, הכל ברור. אך הרפורמה טוענת שהיא התורה האמיתית, שהמצוות שלהם הם האמיתיות והם עם ישראל האמיתי, ואנו סתם מיושנים ומתנוונים, שאיננו מתקדמים עם הזמן ועל כן אבד עלינו הכלח, שאיננו היהודים האמיתיים – הם היהודים האמיתיים.

משל למה הדבר דומה? לאדם שאיננו משלם מיסים, הכל ברור, לכולם ידוע שהוא עובר על החוק. לעומתו יש אדם המדפיס כספים בביתו, משלם את מיסיו בזמן ואף תורם כספים לעניים ומסכנים. כלפי חוץ הוא מופיע כאדם צדיק וישר, אך לאמיתו של דבר עבירתו גדולה הרבה יותר. כך בסוגייתנו, אדם חילוני נמצא אמנם רחוק מן היהדות, אך הוא יודע היכן הוא נמצא ובעזרת ד' עוד יחזור בתשובה. לעומתו הרפורמה מסוכנת הרבה יותר, בהיותה דת חדשה לחלוטין המציגה את עצמה כיהדות האמיתית, ועל כן הרפורמי כלל לא יודע שעליו לשוב בתשובה.

מודל ה'שיווק האופנתי'

הדת הרפורמית משתלבת היטב עם המציאות התרבותית הקיימת כיום, שיווק מוצרים לפי האופנה, על מנת למצוא חן בעיני היהודים. בתחילה אסרו להתחתן עם הגויים וטענו שהגמישות בהלכה תמנע התבוללות. לאחר זמן ראו שישנם יהודים המעוניינים להתחתן עם גויים, שינו גישה והתירו.

בתחילה טענו שיש צורך להשתנות כדי שיהודים לא יעברו לנצרות. לשם כך שינו ובנו טמפל רפורמי הדומה לכנסיה וכן תפילות ובגדים של כנסיה. כעת אין צורך לעבור לנצרות, אפשר להיות נוצרי גם בתוך היהדות. כעת שינוי, אפשר לערוך חופה וקידושין גם אצל כומר. כפי הבדיחה המוכרת, מהו ההבדל בין חתונה אורתודוקסית, קונסרבטיבית ורפורמית? בחתונה אורתודוקסית אמא של הכלה בהריון, בחתונה קונסרבטיבית הכלה בהריון ובחתונה רפורמית הרב בהריון.

בתחילה כל הדברים הללו לא היו קיימים, אך כאשר ראו שדברים אלו מוצאים

חן בעיני אנשים התחילו לשנות. בהתחלה אסרו נישואי איש עם איש ואישה עם אישה, אך כאשר ראו שרבים רוצים - התירו. בתחילה קראו למנוע עליה לארץ והקימו תנועות אנטי-ציוניות, אך לאחר שראו את הצלחת הציוניות שינו כיוון אך עדיין היו נגד הקמת המדינה. לאחר הקמת המדינה ראו את ההצלחה ושינו כיוון - בעד המדינה. נגד צה"ל - בעד צה"ל, ומנסים דרכו להשפיע. כל עניין הדת משתנה על פי האופנה.

בעבר סברו שהדת נקבעת לפי האם, אך לאחר המהפכה הפמיניסטית קבעו שהדת נקבעת גם לפי האב. ישנו גם הגיור הרפורמי שכמובן אינו שווה מאומה, שהרי עניין הגיור הינו קבלת מצוות. לאור כך יוצא שכמחצית הרפורמים כלל אינם יהודים. ישנו קושי עצום לדעת האם רפורמי הינו יהודי או לא, יתירה מכך, רבים מהם אינם יודעים בעצמם האם הם יהודים, משום שלעיתים עברו דורות.

הרפורמים היו גם נגד בית המקדש. בדידי הווה עובדא, בעבר גרתי בקיבוץ דתי, והקיבוץ השכן הזמין אותי לתת הרצאה על הזרם שלי ביהדות, ויהיו מרצים נוספים שידברו על הזרם שלהם ביהדות. חשבתי לתומי שהזרם שלי הינו הקיבוץ הדתי, וכאשר הגעתי הבנתי שכונתם שהזרם שלי הוא האורתודוקסי. לעומתי באו שני רבנים רפורמים שבאו לייצג את עמדתם. הצעתי: דברו אתם הראשונים כי אתם המרובים. הדבר מצא חן בעיניהם, אך לא ידעו שכך אמר אליהו הנביא לנביאי הבעל. פתחו הרפורמים והסבירו שהתורה הייתה רלוונטית לזמנו של משה רבנו אך מאז התקדמו דורות. לדוגמא, משה רבנו חשב שהאל זקוק לבית, לכן בנו לו בית מקדש. בעיניהם בית המקדש הוא שטויות. ועכשיו הכותל המערבי, שריד בית מקדשנו, גם הוא שטויות, אך הוא חשוב בעיני היהודים, בכל יום באים לשם עשרות אלפי יהודים. כעת גם הכותל חשוב בעיניהם. כך גם בעיני הרפורמים כל מעמד הכהנים אינו אלא שטות, אך אנשים אוהבים ללכת לברכת כוהנים, על כן חידשו את ברכת הכהנים, ואם כבר אז גם ברכת כוהנות.

זו השיטה האופנתית-שווקנית: כל מה שהולך בשוק הם מאמצים לעצמם. כך הם מקווים לתפוס ולהכניס כמה שיותר אנשים לתוך שיטתם.

רפורמה - אויבת היהדות

למעשה הרפורמה היא זיוף של היהדות, וחמור מכך, זיוף של עם ישראל. בתחילה

הרפורמים אמרו: אנחנו גרמנים, היהדות איננה עם אלא דת. יש גרמני פרוטסטנטי, יהודי קתולי ויהודי גרמני. קודם כל אנחנו גרמנים, ויש בתוך לאומיות סוגים שונים. כפי שאפשר לומר כולנו יהודים, אך יש סוגים שונים, אשכנזי, ספרדי, תימני, אתיופי, אך כולנו יהודים, אין הבדל. כך גם יש יהודי פרוטסטנטי, קתולי וכדומה, אך כולנו גרמנים.

כאשר החלה התנועה הציונית אמרו: חלילה, זו בגידה ביהדות. הקונגרס הציוני הראשון היה צריך להתקיים במינכן שבגרמניה, אך הרפורמים לחצו לבטל, ולבסוף התקיים הקונגרס בבאזל. קראו לזה רבני המחאה, מה שכלל רבנים רפורמים שהיו נגד המחשבה שאנו עם, ורבנים חרדים שבוודאי הם בעד אך היו נגד הציונות. הם התחברו יחד להילחם בציונות ופנו לשלטונות שיאסרו על פעילות ציונית.

בדומה לכך היו גם נגד הצהרת בלפור. מנהיג גדול של הרפורמים באנגליה, קלוד מונטיפיורי, פרופסור בביקורת המקרא, לחם נגד הצהרת בלפור כדי לבטלה, שהרי אנחנו אנגלים או גרמנים. לאחר מכן, לאור הצלחת הציונות, שינו הרפורמים את עמדתם ונעשו יותר ויותר ציוניים. בנוסף לכך היטלר עלה לשלטון וכבר לא היה רלוונטי להיות יהודי גרמני, אז החליטו להיות ציוניים. ישנה איגרת מפורסמת של מרן הרב קוק לבנו (איגרת תתלב) בו מגיב לקלוד מונטיפיורי: "בטח שמעת את דבר הנבלה שעשו פה אחדים מראשי הקהל הרחוקים", כוונתו לרפורמים, "שהודיעו בדרך רשמי להכחיד את השם האומי של ישראל". הם רצו לומר שאיננו אומה אלא דת בלבד.

אך גם הדת שהם מציעים אי אפשר לכנותה דת. יש יהודי שהוא קצת דתי, שומר רק שבת, כשרות וטהרת המשפחה. אך אצלם כלל אין שבת, כשרות וטהרת המשפחה. אין בעיה בנישואי תערובת, באכילה ביום הכיפורים ואפילו בנישואין על ידי כומר. עשרים אחוז מהרפורמים הם בכלל אתאיסטים. זו כלל אינה יהדות, אלא שלקחו מהיהדות מעט מנהגים.

אך יותר ממה שהתנגדו לדת התנגדו לאומה הישראלית. הם ראו בגלות אידיאל נצחי, וסברו שעם ישראל צריך להישאר מפוזר על מנת להפיץ את אמונתו. על כך הגיב מרן הרב במאמר ארוך שנקרא "הבגידה הלאומית". הם עשו הכל על מנת למחוק את השם האומי מעל ישראל.

מאוחר יותר, בזמן השואה, למרות שיהדות אמריקה לחמה שיתערבו בהשמדת היהודים, אמריקה שתקה ולא עשתה דבר. ידעו שם היטב מה קורה, יכלו להתערב

או אפילו רק להפגיז את מסילות הרכבת שהובילו לתאי הגזים, אך למרות הלחצים הכבדים שהופעלו עליה בחרה אמריקה שלא להגיב. באותה העת, שנת תש"ג, נאם ראש הרפורמים, סטיבן וויס, והודיע: 'אנחנו אמריקאים, ראשית לכל וסוף הכל, ובכל עת שום דבר אחר בין שזו אמונה בין גזע או גורל אינו מסווג את האמריקניות שלנו'. כלומר מכיוון שאנו קודם אמריקאים, אם אמריקה שותקת גם אנו שותקים. אנו פועלים מה שאפשר, אך איננו מקימים צעקה ואיננו שוברים את הכלים, שהרי שום דבר, לא גזע, גורל, או סגולה יהודית יזיז אותנו מהאמריקניות שלנו.

בעבר, ראש ממשלת צרפת, שהיה יהודי סוציאליסט, אמר לראש הממשלה, גברת גולדה מאיר: קודם אני צרפתי אחר כך סוציאליסט, אחר כך יהודי. השיבה לו: אין בעיה, אנחנו קוראים מימין לשמאל, קודם אנחנו יהודים, אחר כך סוציאליסטים, אחר כך אולי הגענו מארץ מסויימת.

השפעת הרפורמים והנצרות בארץ

מניין נובעת השפעתם הרבה של הרפורמים? על מנת לעמוד מול המדיניות הקיצונית של הרפורמים יש צורך בחוסן לאומי. בישראל ישנם ערבים מבית ומחוץ המנסים לערער ולפגוע בחוסן הלאומי, דבר המחליש את יכולת ההתנגדות. נוסף לכך, הם נותנים כסף לארגונים שונים, כדוגמת הקרן לישראל החדשה שמטרתה להחליש את החוסן הלאומי במדינה. כאמור, הרפורמים הם אויבים; אויבים מבחינה דתית ואיבים מבחינה לאומית.

סיפר לי חייל: במלחמת העולם השנייה הגעתי בטלטולי הכוחות למחנה צבאי אמריקני לקראת שבת. לאחר חיפושים מצאתי את בית הכנסת. היה כבר אחרי התפילה והרב דרש דרשה באנגלית בעניין פרשת השבוע על מכירת יוסף. דרשה יפה. כשסיים ניגשתי אליו ואמרתי: 'יישר כוח כבוד הרב'. השיב: אינני רב, אני כומר צבאי פרוטסטנטי. 'אם כן מדוע אתה מעביר דרשה בבית כנסת?', תמתי. הוא השיב שיש חוסר באנשי דת בצבא האמריקאי, ולפי הזרמים הרפורמים הכל אותו הדבר. יש רפורמים קתולים, קתולים פרוטסטנטיים, קתולים יהודיים. הדברים דומים ואפשר להעביר לכולם את אותן הדרשות. אף אחד לא מרגיש בהבדל, זו אותה תורה ואותן מצוות. אביא לכם ספרים של אלה ושל אלה ולא תוכלו להבחין ביניהם. הנצרות והרפורמה זו דייסה אחת.

באמת הייתה סכנה גדולה שהרפורמים יצאו אל מחוץ ליהדות כפי שקרה לנוצרים. דוגמא בולטת לכך היא במשפטו של האח דניאל רופהייזן, שהתנצר על ידי אימו בקטנותו, וכשגדל רצה לעלות לארץ על ידי מימוש חוק השבות, שהרי נולד כיהודי, ועל פי התורה יהודי שחטא ישראל הוא. כאשר עלייתו לא אושרה עתר לבג"ץ, היו על כך דיונים ארוכים במשך שנים, האם יהודי שהתנצר נחשב עדיין יהודי או לא, ולבסוף הכריעו על פי מה שנקרא 'האדם הסביר', מה ישיב אדם מן השוק כאשר יישאל האם אדם זה הוא יהודי?! כלומר כל אדם מבין שיהודי שהתנצר יצא מכלל היהדות. כך גם היה צריך לקרות עם הרפורמים, אך ברוך השם הם נהפכו לציוניים וחלקם עלה לארץ ישראל.

כיום יש בארץ כ- 0.3% רפורמים. כמות זו הינה מזערית ביותר, אך יש להם מעלה אחת העולה בגימטריה למניין 'עמלק' - ה'דולר'. יש להם מיליארדי מיליארדים של דולרים, ולצערנו אנשים מתפתים לכסף. כותב מרן השו"ע (ח"מ ט) שאדם צריך להתרחק מאוד מאוד מן השוחד. מדוע מדגיש בדבריו שיש להתרחק מאוד? מבאר הסמ"ע שבתוך כל אדם יש יצר הרע חזק מאוד לממון, וכנגד כך יש להתרחק ממנו מאוד מאוד. דוגמא דומה לכך (אבות ד ד): "מאוד מאוד הוי שפל רוח" - כנגד יצר הגאווה. ובקיצור שולחן ערוך (רנב ח): "צריך האדם להתרחק מאוד מאוד מן הנשים" - כנגד יצר העריות. כך גם כנגד יצר הממון יש להזהיר. כידוע עם כסף אפשר לקנות הכל.

לא להיכנע למסחטת הכספים

למסקנה, א - דע את האויב, אסור לתת להם מילימטר. לא מילימטר מהכותל, לא מהגיור, לא מהצבא, לא מהמקוואות - לא דבר. בעבר אמר תלמיד משיבת נובהרדוק, שמעתי שיעור מוסר מראש ממשלת פולניה. באותה עת הגרמנים בקשו מפולניה חבל ארץ שנקרא דנציג, בטענה שרבים מהמתגוררים שם הינם גרמנים, והוסיפו שאם לא יעתרו לבקשתם הם יפתחו במלחמה. השיב ראש ממשלת פולניה: 'הם לא רוצים את דנציג, הם רוצים את ורשה, והם מתחילים את המלחמה בוורשה בדנציג, לכן אנחנו נילחם בשביל ורשה בדנציג'. כך גם נוהג היצר הרע, בתחילה הוא מבקש דבר קטן בטענות שונות שאין זה חשוב, אך באמת מטרתו לכבוש הכל, וזו רק ההתחלה. לכן אסור לתת אפילו מילימטר. כך גם במלחמתנו מול הרפורמים. בנוסף לכך עלינו לפתח בוז לכסף. אמנם עם כסף אפשר לעשות דברים רבים וטובים, אך בכסף הזה איננו מעוניינים.

ישנו סיפור על בית היתומים של המהרי"ל דיסקין. פעם הגיעה תרומה גדולה לבית היתומים. המהרי"ל תמה על התרומה והורה לשים את הכסף בצד. לאחר זמן קיבלו תרומה נוספת מאותו מקור, והמהרי"ל הורה שוב לשים את הכסף בצד. בפעם השלישית הייתה על התרומה פתקה 'לעילוי נשמת ישו הנוצרי'. אמר המהרי"ל: מתחילה חשדתי, קחו את הכסף לאסלה והורידו את המים, אני לא רוצה כסף כזה. בזאת הדרך מנסים גורמים חיצוניים לקנות השפעה. כך קנו חצי מהסוכנות היהודית וכך קנו את משרד החינוך. אך אנו לא לוקחים מהם כסף.

פעם באו שני מנהיגי המזרחי, אנשים טובים, לרבנו הרב צבי יהודה, ואמרו: ראה, ישיבת מרכז הרב היא שלנו, אנחנו רוצים שזו תהיה ישיבת הדגל, ולשם כך אנו מסוגלים לאסוף תרומות רבות והתלמידים והרבנים יוכלו ללמוד כל היום. יש לנו רק בקשה אחת קטנה, ששעה אחת בשבוע ילמדו לימודי חול. השיב רבנו במילה אחת: לא. אותנו לא קונים בכסף.

בידי הווה עובדא, לפני כשלושים שנה בא אלי אדם עם מבטא אנגלי ושאל: אתם בונים את בית המקדש? השבתי: לא. שאל: למה, אתם לא בעד, אז למה אתם לא בונים, האם לא אכפת לכם? השבתי: אכפת לנו, אך כדי שייבנה בית המקדש אנחנו לומדים תורה ומוסיפים מידות טובות. שאל: אז אתם בעד בית המקדש? אמרתי: ודאי אנחנו בעד בית המקדש. אז אתם בונים בית המקדש? כן. תראה אני בקשר עם חמישים מליון אמריקאים פונדמנטליסטים פרוטסטנטים. אגבה מס של דולר לשנה מכל אחד, ואתה תקבל כל שנה 50 מיליון דולר. האם אתה מסכים? במילה אחת השבתי: לא.

יסוד ההלכה

הרב יוסף קלנר

עובדות בעניין הרפורמים

ראשית, נציג עובדות של מכון סטטיסטי בארה"ב, שחקר את ריבוי היהודים במאה השנים הבאות. במחקר עולה שבעוד מאה שנים, במקום מאה יהודים אורתודוקסים יהיו 2588 יהודים. במקום מאה יהודים מודרניים יהיו 346 יהודים. מתוך מאה יהודים קונסרבטיבים ישארו 24. מתוך מאה יהודים שמגדירים עצמם רפורמים ישארו שלוש עשרה, ומתוך מאה יהודים חילוניים ישארו 5.

אם כן, הקבוצות של הקונסרבטיבים והרפורמים אינן חלק מהיהדות, אינן תנועות, אלא הן קבוצות שעוסקות בהכחדת היהדות, ואין להן זכות להתערב במערכת היהדות. זה כמו שאדם חילוני יגיד שהוא רוצה להקים את התנועה החילונית שלו ליד הכותל, זו חוצפה שאין כדוגמתה.

לא יתכן שקבוצה אנטי-יהודית ואנטי-יהדותית תביע את דעתה במקום קודש הקודשים של היהדות. הכותל אינו מקום למשחקים ומניפולציות, זהו מקום לקודש.

הגישה הרווחת ביחס להלכה

לדעתי שורש הבעיה עם הרפורמים נעוץ עמוק בתפיסת התורה, תפיסה המובילה גם לירידה בקיום המצוות ולבסוף מובילה לניאו-אורתודוקסיות. משם הדרך מובילה קצרה לרפורמיות.

שורש העניין מתחיל מתפיסת יסוד ההלכה. ישנן שתי גישות, שתי תפיסות, ביסוד ההלכה, גישה אחת דומיננטית מדי של התפיסה הראשונה ולעומת זאת, חוסר פרסום של התפיסה השנייה, כתוצאה מכך נוצר מקום לחידק הרוחני להתביית על האיברים החיים של גוף הרוח הישראלי וליצור פה את הבעייתיות, את המחלה, את המוטציה.

התפיסה הראשונה של מושג ההלכה היא התפיסה הנפוצה, שההלכה היא צורת ההתנהגות המסורה לעם ישראל הנגזרת מהמידה האלוהית שעברה אלינו על ידי משה רבנו בהר סיני לעיני ישראל, ומכאן ואילך עם ישראל שומר על הגחלת שלא תכבה. בכל דור אנו יודעים מה הקב"ה רוצה מאיתנו, מה אנו צריכים לעשות וכיצד להתנהל. בכלל, מושג ההתנהגות אינו רק איך להזיז את הידיים, אלא כפי שכתוב גם בשולחן ערוך, גם איך להזיז את המוח, כמובא בהלכה הראשונה - "שויתי ד' לנגדי תמיד" (תהילים טז ח). מההלכה הראשונה מובן שהעיקר זה איך צריך להתהלך, להתנהג, לחשוב ולדבר, איך לעבוד על המידות. קיבלנו הוראה מה לעשות בכל התחומים, וכך מדור לדור אנו שומרים על ההתנהגות הזאת.

כמובן, הדברים לפעמים משתנים, שהרי כתוב "ועשית... ככל אשר יורוך" (דברים יז י). כלומר, כשיש סנהדרין צריך לשמוע לסנהדרין במצבים של ספקות, ולאחר סיום תקופת הסנהדרין עלינו לשמוע לרבנן ותלמידיהן ולפוסקי ההלכה מאז ועד היום. אנו נאמנים למידע האלוהי שבא לידינו ממקורות הנבואה, ממקורות נבואת משה וממשיכי דרכו שומרי אורחו, "רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתי בפיך" (ישעיה נט כא). בזה אנו נאמנים לתורת משה שמן השמים ובזאת אנו ובנינו ובנינו חיים וקיימים ויודעים איך לדבוק בדבר ד'. זו התפיסה הראשונה בדבר עניינה של ההלכה.

סברה זו, היא הסברה המוכרת והרווחת, והיא על פי שיטת הרמב"ם. לכן, בוודאי שאלו דברי אלוקים חיים, וסברה זו נכונה. מכל מקום, לגישה זו יש חיסרון בכך שאין בתוכה את החומר שמחסן אותנו מפני המחלה של הרפורמים.

הגישה השניה ביחס להלכה

לעומת גישה זו, יש שיטה שניה שגם היא דברי אלוקים חיים, ולענייננו מועילה יותר. כמובן, אין כוונתי שרבה צדק יותר מאב"י, לא הגעתי למקום כזה, אלו ואלו דברי אלוקים חיים, שתי השיטות נכונות, אך לענייננו, השיטה שאפרוס להלן היא נוחה יותר ונכונה יותר לשימוש, נגד מחלת התרבות שאנו סובלים ממנה מעט עכשיו.

הגישה השניה טוענת שהגדרת עניין ההלכה זוהי נורמת ההתנהגות שחיה במסורת עם ישראל המקובלת על רוב דורות האומה. זוהי הגדרת המושג הלכה. מה שנותן את הערך האלוקי המוחלט להלכה שאנו יודעים שכשאנו הולכים על פיה אנו הולכים על פי דבר ד'. מדוע גישה זו יכולה לנכס את האיכויות האלה לעצמה?

הסיבה היא שנורמת ההתנהגות המקובלת במסורת רוב דורות עם ישראל היא אינה מקרה. הרי המקרה לא יתמיד, וגישה זו היא צורת התנהגות, צורת החשיבה, צורת הדיבור, צורת ההתנהגות המוסרית והממשית. אם נורמת ההתנהגות כפי שהיא מקובלת ברוב דורות האומה מתמידה, סימן שאיננה מקרה, אם איננה מקרית אז היא עצמית, עצמית לעצמיות ישראל, לעצמיות כלל ישראל. אם נורמת ההתנהגות הזאת לא הייתה מתאימה לכלל ישראל לכלל דורותיו, היא לא הייתה מתמידה, כי כאמור המקרה לא יתמיד.

גישה זו מבטאת את תכונת החיים של ישראל, לא בדור מסוים, אלא במשך כל הדורות. יש דורות שיכולים להיות דור חוטא עם כבד עוון, בנים משחיתים, עזבו את ד'. אך מה שמתקבל ונשמר במסורת במשך רוב דורות האומה, סימן שזה מתאים לאומה. אם זה לא היה מתאים, הטבע הנשמתי היה מתגבר על זה, ובמרוצת הדורות הכל היה נפלט החוצה. זה המדד שלנו לדעת אם תוכן מסוים התקבל על האומה, אם זה הפך להיות חלק מנורמת ההתנהגות של רוב דורות האומה.

תורה היא מנהג ישראל

לכאורה סקירה זו נראית מיותרת, אך עלינו לדעת שהיא חשובה מאוד, במיוחד לפוסקים. עניינה של פסיקת ההלכה בישראל מאז ועד היום הוא לברר האם תוכן מסוים התקבל בעם ישראל והפך להלכה או לא.

יתכן שדברים אלו נשמעים מוזרים והפוכים מהמקובל, שהרי לכאורה זה בדיוק משמעות המושג 'מנהג ישראל תורה', וזהו מושג שכל אחד מכיר. אך אין כוונתי רק לומר שמנהג ישראל תורה, אלא יותר חריף מזה.

בזמנו, החתם-סופר היה מראשוני הלוחמים נגד הרפורמים, וכן ר' עקיבא איגר, והם מאוד הקפידו על כך שמנהג ישראל תורה. בתשובות רבות ר' עקיבא איגר חוזר על ההקפדה על המנהג, ואפילו יש מקום שהוא כותב להקפיד על מנהג ישראל לשיר במוצאי שבת את השיר 'המבדיל בין קודש לחול, חטאותינו ימחול'. אף שמנהג זה קצת מוזר, שהרי גרעין השיר לקוח מפיוט ששייך למוצאי יום הכיפורים, ולכן מוזכר שם עניין מחילת החטאים, אך מכיוון שעם ישראל מקפיד לשיר את זה גם הוא הקפיד על זה, כי מנהג זה מנהג.

האחרונים אומרים שיש כח ביד מנהג ישראל להפוך דרבנן לדאורייתא, וזאת לא

מפני שמנהג ישראל תורה, אלא מפני שתורה זה מנהג ישראל. עלינו לדעת שאסור לזלזל במנהגים, ותוקף ההלכה יסודו בכך שעם ישראל נוהג את זה.

עניין זה יסודו בגמרא המפורסמת בעבודה זרה (לו ע"ב): "במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים הגוי כולו אי איכא גוי כולו אין אי לא לא". כלומר, כשעם ישראל מתקנים תקנה, על ידי גדולי התורה, על ידי רוח האומה שמתגלה בגדוליה, אז אותי אתם קובעים. זאת אומרת, שכשעם ישראל קובעים נורמה ואומרים שכך צריך להתנהג, מי שאינו מתנהג כך מקבל מארה, במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים, עם ישראל כביכול מחייבים את הקב"ה להצטרף ולארוך את זה שעובר על התקנה שלהם. מעתה, כל תקנה שאין רוב הציבור יכולים לעמוד בה אינה תקנה. אם הגוי כולו חתום, אם הגוי כולו מקבל את זה, זה בסדר, ה' כביכול חתום על הצד השני של החוזה, הוא מסכים איתנו, אך אם לא, אם זה לא מתקבל על הגוי כולו, זה לא מחייב את ה'. מכאן למדנו שכל תקנה שאין רוב הציבור יכולים לעמוד בה אינה תקנה.

תקנת עזרא

נתרגם את הגמרא הזאת בעזרת דוגמא מפורסמת מהמשניות, ונראה כיצד עניין זה מתפרש בשפת המאורעות ההיסטוריות.

עזרא הסופר תיקן תקנות רבות, והמפורסמת שבהן נקראת 'תקנת עזרא', ועניינה שכל מי שיצאה ממנו שכבת זרע אסור לו לברך, להתפלל, ללמוד או כל דבר שבקדושה עד שיטבול. כל ילד שלמד משניות יודע כיום שבמשנה בברכות זו מחלוקת האם בטלה תקנת עזרא או לא, ובגמרא נפסק שכבר מזמן הגמרא בטלה התקנה, וכל מה שנשאר ממנה זה שאם מישהו רוצה לנהוג מנהגי חסידות וודאי טוב ומומלץ לטבול, אך ודאי שאין זו ההלכה.

על פי העובדות הפשוטות והמפורסמות האלה ניתן לחשב מה קרה: עזרא תיקן את תקנתו, אך לא התכוון שרק מי שלובש גרטל יטבול כל בוקר, הוא התכוון שכולם חייבים לטבול. כלומר, אנו יודעים שהמשנה נכתבה כשש מאות שנה לאחר תקופת עזרא, ואז כבר היה ספק אם התקנה בטלה, ואם ניקח עוד מאתיים שנה, אנו כבר יודעים בוודאות שבטלה תקנת עזרא. מה קרה באותה תקופה? עברו שש מאות שנה והציבור לא טבל, אולי היו שכן טבלו, אך הרוב לא. כנראה שהתגובות

לכך שלא טבלו היו - 'רשעים, עוברים על תקנת עזרא ומטמאים דברי תורה', 'לא טובלים עוברים איסורים', 'דור חוטא עם כבד עוון', היו דרשות על כך שצריך לטבול וכו'. אך לאחר שש מאות שנה ראו שהתקנה לא נקלטה, הציבור לא קיבל את זה. עברו עוד מאתיים שנה ואז מחליטים חכמים שבטלה תקנת עזרא משום שלא התקבלה על רוב הציבור.

כמובן, זו דוגמא מפורסמת, אך יש עוד דוגמאות שהן אף יותר מפורשות, ומכולן עולה שאין הלכה נקבעת להלכה עד שתהיה מנהג. אמנם, היא נקבעת להלכה גם כאשר היא מנהג ותיקין. ותיקין אלו אנשים הנזהרים במצוות ומדקדקים במצוות.

אם כן, הנקודה העיקרית של מה שנקבע להלכה זה מה שמתקבל על הציבור. הציבור מורכב ממגוון של אנשים, וצריך שכולם יקבלו את ההלכה.

היווצרות ההלכה

כך ההלכה יכולה להיווצר. הלכה יכולה להיווצר בכל צורה שבעולם - מכיוון שהתקבלה בנבואה, נבואת משה, נבואת דוד ואף נבואת רב אשי, שזה רוח הקודש. אמנם אנו יודעים שאסור לפסוק הלכה על פי רוח הקודש, אך זה על פי שיטת הרמב"ם. על פי השיטה שאותה אנו מבארים כעת, שיטת הכוזרי, המקובלים, השל"ה, בעלי התוספות והגאונים, מה שמתקבל במסורת רוב דורות האומה נקבע להלכה. אכן שיטה זו פחות מפורסמת, אך היא חשובה לא פחות משיטת הרמב"ם.

מובן שאין הכוונה שההלכה נקבעת על פי התאספות והצבעה. ההלכה נקבעת על פי תלמידי חכמים. תלמידי החכמים רואים שעזרא קבע הלכה, והם דנים האם הלכה זו הפכה להיות דברי אלוקים חיים המחייבים בצורה הלכתית את כולם או היא נשארה רק בצורה משנה, עד שכיום נשאר רק המושג הלמדני של תקנות עזרא. אמנם עזרא לא התכוון לכך, אך רבש"ע התכוון לכך. מניין אנו יודעים זאת? מכך שהציבור לא קיבל את זה. קול המון כקול שדי, ומה שהתקבל במסורת רוב דורות האומה הוא מתאים לעצמיותה של האומה, ומה שמתאים לעצמיותה של האומה הוא מבטא את הכוח הנצחי של כנסת ישראל, את הכח האלוקי שלה. כשאנו אומרים שהתורה ופרטי ההלכה הם מן השמים לזאת כוונתנו. תורה מן השמים זה מה שהולך ומגלה את הערך השמימי, את הערך האידאלי האין סופי. הרב צבי יהודה היה מביא בשם הישר והמלבי"ם שהשמים האלו הכוונה לנצח

ישראל. תורה מן השמים זה התוכן שמגלה את הערך האלוהי הכללי המתגלה באומה בכללות דורותיה, וזאת היא ההלכה.

התאמת האדם להלכה

על פי האמור עד כה, כשאדם ניגש לנושא ההלכה, השאלה אינה האם ההלכה מתאימה לו או לא, זה לא ממין העניין בכלל, השאלה היא האם הוא יצליח להתאים את חייו אל ההלכה. כי אם יצליח להתאים את חייו להלכה, הוא ניצול מהחידלון של הפרט. כל עוד הוא פרט, אמנם יש לו ערך, אך ערך אנושי מאוד קטן וחדל. לעומת זאת, כשהוא מצטרף אל זרם החיים האלוקי הנצחי הכללי של נצח ישראל, הוא נותן ערך לשכל שלו, ואם יפעיל אותו במסלול ההלכה, וגם את הרגש, הדמיונות, המידות, הדיבורים והמעשים שלו, אם יצליח להתאים את עצמו להלכה, להליכות העולם, אז אל תיקרי הלכות אלא הליכות. כי ההלכות האלה הן התמצית של כל העולם כולו ושל העניין האלוהי המתומצת בכנסת ישראל ויוצא לפועל בזרם החיים של האומה במסורת רוב דורותיה. כלומר, ההלכה היא הנותנת לנו את התבנית, את התכונה שנותנת לנו אפשרות להיכנס לתוכה ולחתום את חיינו בחותם הקודש, האמת והנצח. אין יותר טוב מזה.

על כן, אין עניינה של ההלכה להתאים את עצמה למשהו. יש עניין אצל גדולי ישראל והמחנכים לנסות להתאים את הדור להלכה, תמיד צריך להשתדל לרומם את החברה על כל רגשותיה, תפיסותיה, דעותיה ונטיותיה. זה העניין שבכל הדורות עומדים גדולי ישראל ומשתדלים למצוא דרך לגשר בין ההלכה לדור, כלומר להרים את הדור להלכה. כשזו האוריינטציה, אז צריך להסביר הלכה, ולא שההלכה צריכה להיות כזאת שמשכללת מעמדי נפש העומדים בחלל העולם וספוגים מכל מיני רוחות שזורמות מכל מיני כיוונים, או מתוך רוחם או מתוך בטנם או מתוך תחושות חברתיות כאלו ואחרות. אנשים כאלה שחשים או קולטים כל מיני הליכי רוח מכל מקום שהם נמצאים בו או קשורים אליו, הם מרגישים שזה מאוד חשוב להם ואינם רוצים להיות יוצאים מן הכלל, הם רוצים להיות כמו כולם, וזאת התורה צריכה להסתדר בתור תורת חיים ולהסתדר כך שלא תפריע לאדם לחיות בתוך הערכים שלו. זוהי מחלת נפש.

כך כותב הרב ירוחם ליינר, שהיה גאון עולם:

“כגורל עם ישראל שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו, כן גורל תורת ישראל. בכל דור ודור קמים עליה לעוקרה ולהעבירה וכשם שבכל דור ודור יש לו דורשיו וצדיקיו יש גם דור דור ופושעיו. הראה הקב"ה למשה כל מה שהיה ועתיד להיות, כל דור ודור ודורשיו, דור ודור ופושטיו, דור דור ומנהיגיו, דור דור ופושעיו, דור דור וצדיקיו. ועתה בדורנו שוב קמה בישראל תרבות אנשים חטאים, כופרים ופורקים, בורי ועמי ארצים שלא קראו ולא שמעו ובלשון מדברת גדולות דורסים ברגל גאווה את קודשי ישראל בנאצות ציפורניהם בחומת קודש הקדשים”.

באותו הקשר כותב מרן הרב (שמונה קבצים ו קצו):

“הגידול הנשמתי בישראל, כשהוא הולך בלא מפריע, מוצא הוא את עצמו מותאם בכל תוצאותיה הקיצוניות של עמלה של תורה, והוא משוטט בים גדול זה, וחש בתוכו את יסוד חייו, כדג השט במים. כל זרות של דעה שנקלטת מחוץ למחנה ישראל, על פי הערכים הנבדלים של קליטתה בעומק הנפש, מונעת היא את עצמיות החיים מהתפשטותם השלמה, והגבורה התורית מתחלשת, והגדלת הפלפול ומסקנותיו נעשים דברים זרים אל הרוח. וזאת היא צרה פנימית, חלי וקצף, שעתידין ישראל להגאל ממנה, כי ד' בדד ינחנו ואין עמו אל נכר, הלכות אינן בטלות, שנאמר הליכות עולם לו, ותוצאותיו מקדם, כימי עולם”.

סיכום

אם נתרגל יותר לסברה השניה שסוברת שההלכה מקבלת את ערכה האלוקי מהזרם האלוקי הנצחי של כלל ישראל ומטרת החיים שלנו זה להתלכד עם זרם החיים של כלל ישראל, אין כמעט אפשרות לטעון טענות מסוג - 'זה הכל עניין של פרשנות'. אך על פי השיטה הראשונה, שהתורה היא מן השמיים וכל דור מעביר את האינפורמציה האלוקית, יותר קל לטעון 'מה אתה חושב, שכפי שאנו מתנהגים כיום גם משה רבנו התנהג? פשוט שלא! אם כן, בערך הדורות מופיעות כל מיני פרשנויות ולנו יש את הפרשנויות שלנו'. לכל שיטה נוח להצביע על השיטה של הזולת ולומר שהיא מחוץ לתורת ישראל. כך המתנגדים עשו לחסידים והחסידים עשו למתנגדים, ולהבדיל, לפי זה אפשר לטעון שהרפורמים הם עוד זרם ביהדות. אך אם אנו עוסקים במסורת עם ישראל לרוב דורותיו, זהו טיעון החותם את הנושא ואין אפשרות לטעון למשל שמסורת ישראל ברוב דורותיו שהנשים מברכות בכותל. אף אחד לא יכול לטעון זאת.

הרפורמה - דת אחרת

הרב צבי קוסטינר

ישראל במצרים

בליל הסדר אמרנו "צא ולמד", שם מובאים הפסוקים של "ארמי אובד אבי וירד מצרימה ויהי שם לגוי גדול עצום ורב". מסבירים חז"ל שם שפרעה לא ביקש אלא על הזכרים אך לבן ביקש לעקור את הכל. אח"כ "וירד מצרימה ויהיה שם לגוי גדול עצום ורב", וירד מצרימה אנוס על פי הדיבור, ויהיה שם לגוי - מלמד שהיו ישראל מצוינים שם. מה פירוש מצוינים? המכילתא במדרש ויקרא רבא בשיר השירים מבארת שהיו ארבעה דברים: לא שינו שמם, לא שינו את לשונם, לא היו פרוצים בעריות ולא דיברו לשון הרע. שלא שינו את שמם הכוונה שקראו לעצמם בשמות עבריים ולא לועזיים. מכאן אנו למדים שעלינו להקפיד על שמות עבריים, על השפה העברית ועל הלשון העברית. לשונם הכוונה שלא דיברו בשפה אחרת, כמו 'היי', 'ביי', 'הלו'. כשיהודי מדבר עם חברו הוא צריך להגיד 'שלום', וכן שנפרד ממנו. זה דבר פשוט, אך בדברים כאלהאנו נדבקים לגויים. עלינו לדבר בלשון הקודש בכדי שתשרה עלינו הברכה.

מלבד שלא שינו את לשונם, שהיו מדברים בלשון הקודש, גם לא דיברו לשון הרע. הרי משה אמר להם מיד בדיבור הראשון "ושאלה אישה משכנתה ומגרת ביתה כלי כסף וכלי זהב" (שמות ג כב), והם ביצעו את זה רק לאחר שנה, לאחר כל המכות, ועדיין אף גוי לא ידע מזה, לא סיפרו למצרים.

גם היו גדורים בעריות. המשמעות של גדורים בעריות שלא התחתנו עם גויות או גויים. הכתוב פרסם את שמה של שלומית בת דברי, "אחת הייתה ופרסמה הכתוב" (שמות רבה א). לגבי שלומית בת דברי יש מחלוקת, אך המדרש אומר שהייתה מופקרת לגנאי ולכן יצא ממנה המקלל בן איש מצרי. כתוב עליו "בן אישה ישראלית והוא בן איש מצרי בתוך בני ישראל" (ויקרא כד י), ומבאר שם רש"י שנתגייר. אך מדוע עליו להתגייר, הרי ידוע שאם גוי בא על בת ישראל הילד יהודי? אכן, יש פירוש שאין הכוונה לגיור ממש, אלא שאף שהיה יהודי לפי ההלכה, לא נהג כיהודי. לעומת זאת, הרמב"ן מפרש בדרך אחרת, שאצל האומות הייחוס נקבע

על פי הזכר, ובגמרא יש מחלוקת האם לפני מתן תורה היו יהודים או לא, ולכן לפי הסוברים שלא היו יהודים הוא באמת היה גוי שהתגייר.

יש פירוש מפורסם של הריטב"א על ההגדה של פסח, שם כתוב "גוי גדול עצום ורב", המבאר מה זה 'רב'. בפסוק המובא בהגדה כתוב "רבה כצמח השדה נתתיך ותרבי ותגדלי ותבואי בעדי עדיים... ואת ערום ועריה ואעבור עליך... ואומר לך בדמייך חיי". מסביר הריטב"א שאת המילה 'רב' דורשים בשתי צורות. הראשונה מלשון רבה. רבה זה הריבוי הכי גדול, וזו גם המשמעות של 'כצמח השדה', צמח שככל שתקצור אותו הוא יותר יתגבר. הצורה השנייה, מבאר הריטב"א, מלשון כביכול 'רב' עם קונו, כלומר, עם ישראל לא קיימו מצוות. זו כוונת הפסוק "ואת ערום ועריה", והקב"ה נתן לעם ישראל שתי מצוות - דם פסח ודם מילה.

לבן הרשע

בתחילת הפסוק כתוב (דברים כו ה): "ארמי עובד אבי וירד מצרימה". מה כוונת הפסוק ומה הקשר בין שני הדברים?

המפרשים מסבירים בהרחבה שהפסוק קשור לכהן גדול ולכן שבני ישראל היו מצוינים במצרים. אצל אברהם אבינו כתוב (בראשית טו יג): "גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנוכי", וגם 'לרבות ארבע מלכויות. לכן אנו אומרים 'והיא שעמדה', מרימים את כוס היין בהתלהבות, וממשיכים 'שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו, והקב"ה מצילנו מידם'. באותה הבטחה אלוקית לאברהם כתוב שעם ישראל יהיה גר בארץ לא להם, לא כתוב היכן זה יהיה. יש פה שאלה נסתרת, מדוע הקב"ה לא שם אותם בחרן? היו יכולים להיות בחרן ארבע מאות שנה, וכך לא היה צריך את כל הירידה והיציאה ממצרים!

על כן הפסוק אומר: "ארמי אובד אבי", אם היינו נשארים אצל לבן הארמי לא היה את מי לגאול. למה לבן נחשב כזה רשע? נדמין את פרעה, לוקח ילדים מבטן אימם, מחדר הלידה, ישר להריגה. לא אחד ולא שנים, מאות ואלפי ילדים יהודים תמימים הושלכו ליאור. איזו רשעות היא זאת!! אבל לבן עוד יותר רשע. בתחילה, ניסה לרמות את יעקב עם רחל, "אני אחיו ברמאות" (בראשית רש"י כטיב), והצליח בזכות הצניעות של רחל. בזכותו זכינו גם לרחל וגם לאה אשר בנו שתיהן את בית ישראל, כהנים ולויים, לפחות חצי מעם ישראל בזכות לאה. אחר כך ניסה לרמות

את יעקב בכסף, ולא הצליח. ולאחר כל אלו – ביקש לבן לעקור את הכל. מסביר המהר"שכשיעקב רצה לברוח, לבן רדף אחריו ובזכות שהקב"ה בא אליו בחלום הלילה ואמר לו (בראשית לא כד): "השמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב עד רע", מכאן מוכח שהוא רצה לעשות רע. הרוע הזה היה להחזיר אותם לביתו. כך הוא אמר ליעקב: "הבנות בנותיי והבנים בניי". אם כך היה, אם היו נשארים אצל לבן, לא יהיה את מי לגאול, כל עם ישראל היו מתבוללים. לכן הקב"ה הוריד אותנו למצרים, לגושן, ושם יכלו עם ישראל להיות מצוינים, לשמור על זהותם, עד שהקב"ה גאלם גוי מקרב גוי. מכל מקום, המטרה של לבן הייתה לעקור את הכל, לא להשאיר בעולם יהודי אחד.

לכן משתמש בעל ההגדה בביטוי "צא ולמד", צריך להתבונן בזה, שכן במבט חיצוני פרעה נראה יותר רשע.

הרפורמים וההתבוללות

בימינו, הנקודה המרכזיתאצל הרפורמים זו ההתבוללות, ההיתר שלהם לחתן גוי עם יהודיה ויהודי עם גויה. יתירה מזאת, הם גם מכניסים את הגויים לתוך הקהילה. יש בית כנסת וקהילה, יהודי התחתן עם גויה, נולדו להם ילדים, והם נכנסים לתוך הקהילה – מצביעים לגבאות בבית הכנסת, בוחרים את הרבוכו'. כלומר, במודע הם מבוללים את עם ישראל. מי שמודע לשואה השקטה שמתחוללת באירופה, באמריקה ובדרום אמריקה, יודע שהשורש של זה אלו הרפורמים, שלא רק שלא נלחמים בזה, אלא לכתחילה זה מותר אצלם, יש שוויון, כולם שווים, וכמובן, הם מחקו את ירושלים מהתפילות שלהם. שהרי בשביל מה צריך את מדינת ישראל, הכל אותו דבר בדיוק. זה נקרא להרוס את הכל.

על פי המחקרים, חמישים ואחד אחוז מהם נשואים עם בן זוג לא יהודי, יותר מחצי! ארבעים אחוז מהם לא יריגישו טרגדיה אם מדינת ישראל תושמד. מדוע? לא משום שהם נגד יהודים, אלא הם נגד משהו לאומי, משהו שלנו. מבחינתם אין את ירושלים, עם ישראל וארץ ישראל. שבעים ואחד אחוז מהם לא יודעים מי מביניהם יהודי ומי לא. דהיינו, זו התבוללות גמורה. עלינו להבין, גם בארצנו הקדושה זה מה שהם רוצים לעשות, להתיר גיור רפורמי, וכך כל הגויים שנמצאים כאן, מאות אלפים, כולם יגויירו בחמש דקות. לכן, התמיכה של הגויים ברפורמים זה במטרה לבולל את עם ישראל כולו, שלא תהיה לנו מדינה לאומית, דגל, ירושלים, שנהיה ממש כמו אמריקה.

ארבעה בנים

בהגדה אמרנו "כנגד ארבעה בנים דיברה תורה. חכם רשע תם ושאינו יודע לשאול". ידוע שיש ארבעה פסוקים בתורה כנגד הבנים, שלושה שואלים שאלה ואחד זה "והגדת לבנך". פסוק זה נאמר בפרשת קדש, כשמניחים תפילין, ובפרשה השנייה שקוראים, 'כי יביאך', נאמר (שמות יג ד): "כי ישאלך בןך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחוזק יד הוציאנו ד' ממצרים", זה הבן התם. החכם נמצא בספר דברים (דברים ו כ): "מה העדות והחוקים אשר ציווה ד' אלוהינו אתכם". בחומש שמות (שמות יבכו): "כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם, ואמרתם זבח פסח הוא לד' אשר פסח על בתי בני ישראל... ואת בתינו הציל ויקוד העם וישתחוו", זה הרשע. שם אנו עונים לרשע "זבח פסח". אם נשים לב, הלשון היא 'כי יאמרו אליכם בניכם', לא כמו אצל התם והחכם 'כי ישאלך בןך'. כלומר, התם והחכם שואלים, אצל הרשע זה יגיע גם לחבר שישאל. כתוב כי ישאלך בןך הוא שואל, אצל החכם כי ישאלך בןך מחר אצל החבר כי יאמר אליכם בניכם. דבר שני, מסבירים מפרשים שונים וביניהם ה'משך חכמה', 'אור החיים', שאצל התם כתוב 'כי ישאלך בןך מחר לאמר מה זאת', כך גם אצל החכם 'כי ישאלך בןך מחר לאמר מה העדות והחוקים'. מה פירוש המילה לאמר?

בפרשת ואתחנן כתוב (דברים ג כג): "ואתחנן אל ד' בעת ההיא לאמור ד' אלוקים אתה החילותה" וכו', מובא בספרי ש'לאמור' זה שמשה אומר לקב"ה 'תענה לי תשובה, כן או לא'. כלומר, משה מתפלל לקב"ה בתחנונים, אך הוא גם מבקש תשובה, והקב"ה עונה לו "רב לך" וכו'. אם כן, המילה לאמרזה בקשה. כך גם אצלנו, החכם והתם רוצים לשאול, לדעת, הם אומרים 'לאמר', הם רוצים תשובה. אך הרשע, 'מה העבודה הזאת לכם', שם לא כתוב לאמר.

מה העבודה הזאת לכם?

דיוק נוסף מביא רבינו הגר"א, שאצל החכם, התם וזה שאינו יודע לשאול, כתוב 'והגדת לבנך', 'ואמרת לבנך', 'ואמרת אליו, אתה אומר לבן, יש התייחסות. אצל הרשע כתוב 'ואמרתם', לא עונים לו, לא מדברים אליו. למה לא עונים לו? כי הוא אומר 'מה העבודה הזאת לכם', זה בדיוק הרפורמים, הוא מזלזל, הוא ממציא עבודה חדשה. הזלזול הזה מתבטא ב'לכם ולא לו', הוא ממציא דת חדשה. זו המלחמה עם הרפורמים, הם ממציאים דת חדשה, מזייפים את התורה. מזייפים בדברים הכי חמורים, זיוף זו המלחמה.

דת אחרת

כמובן, יש הרבה יהודים ולצערנו יש לנו עוד מה לקיים בתורה ומצוות וכל עם ישראל צריכים להתקדם בזה, אבל אצלם זה דת אחרת, הם המציאו דת שעוקרת את התורה. לכן גדולי ישראל נלחמו נגדם מלחמת חורמה.

עניין נוסף שאנו נלחמים מולו נגד הרפורמים זה משכב זכור. אמרנו בהגדה "תחת התפוח עוררתיך שם חיבלתך אימך", בזכות נשים צדקניות נגאלו ממצרים. המצרים רצו למנוע את הילודה בעם ישראל, והנשים מסרו על כך את נפשן. כך זה היום עם הלהט"בים, זו אותה מלחמה, הם רוצים לא להקים משפחה בישראל, שני גברים או שתי נשים, החומרה בזה זו מניעת הילודה.

מאבקו של החתם סופר ברפורמים

ראשית המלחמה נגד הרפורמים הייתה בהונגריה, שם החתם סופר ותלמידיו נלחמו נגדם, וכיום בימינו הקרב האמיתי הוא בארה"ב, שם נמצאים רוב היהודים ושם מי שניהל את הקרב הכי חריף וגם הציל אותם קצת זה הרב משה פיינשטיין זצ"ל, גדול הדור שכתוב עליו שעבר על הש"ס 102 פעמים בעיון, והצדיקות והקדושה שלו ידועות באמריקה. המלחמה העיקרית שלו הייתה להקים את התורה ולהבדיל את היהודים מהרפורמה. הוא זה שנתן את המכה הגדולה לרפורמים ולקונסרבטיבים. הקונסרבטיבים כיום ממש דומים לרפורמים וכמעט שאין ביניהם הבדל. בהתחלה אמנם הם שמרו על רוב התורה, אך ברגע שמתחילים להתיר דברים מסוימים, זה לא נעצר.

ביחס לרפורמים, צריך לדעת שאסור להתקרב לבית כנסת שלהם בשום פנים ואופן. סיפר רבינו ומורנו הרב מרדכי אליהושפעם הלך לחפש מניין ולא היה בית כנסת, רק אחד רפורמי, והוא התפלל בחוץ. אסור להיכנס לשם, זה יותר גרוע מכל מקום אחר, זה היפך התורה, דת חדשה, לא מתקרבים. ממש כשם שאסור להיכנס למסגד אולכנסיה, כך גם כאן, זה בית שמיועד לעקור את התורה. לצערנו קורה שאפילו בתיאטרון עושים לפעמים באין ברירה שיעור תורה ודברים כאלה, בשעת הדחק מתירים, אך אצל קונסרבטיבים או רפורמים אסור באיסור חמור להיכנס. כמו כן, אסור ללמוד בבית ספר שלהם, שמחנכים שם ללכת ההיפך מהתורה. אלו דברים יסודיים.

מתוך זה, מובן שאסור ליצור איתם מועצות של קבוצות דתיים ביחד. הם בחוץ. כמובן, הם עדיין יהודים ואם יחזרו בתשובה שלמה נחזיר אותם, אף הכל בתנאי אחד – שהם עוקרים את התורה שלהם.

על כן, כל המלחמה שלנו בארצנו הקדושה היא על הקידושין, זה כדי לא לתת להם דריסת רגל, רב רפורמי הוא לא רב, שום דבר, אפס, הבל הבלים.

מאבקו של הרב משה פיינשטיין באמריקה

הבעיה הכי גדולה, עליה נלחם רבי משה את המלחמה הכי גדולה שלו, אלו הקידושין והגירושין שלהם. הבעיה היא שאין להם גט, זה יוצר מצבים מורכבים שיהודי מתחתן עם אשת איש, ומכך נולדים ממזרים. לכן רבי משה קבע בנחרצות שהקידושין שלהם לא תופסים, ובכך הוא הציל אותם ממזרות. נסביר בקצרה כיצד הוא עשה את זה. ראשית, אצלם הקידושים נעשים כמו אצל הגויים, לא שאיש מקדש אישה, אלא מחליפים טבעות. ממילא, אין פה מצב שאיש קונה את אשתו, ועוד לפעמים זו בכלל טבעת שכבר ניתנה לאישה לפני כן ורק עושים הצגה.

לצערנו גם בציבור הדתי לאומי יש לפעמים שכל אחד ממציא משפט ואומרים אחד לשני, ולכן אני מקפיד כשאני מחתן לא לשנות כלום מהמסורת, לא משפטים ולא החלפת טבעות. בנוסף, יש כאלו שכותבים שטויות בכתובה, הבלים, וכן יש שהאישה מוסיפה פסוק אחרי השבע ברכות. צריך לדעת שכל אלו מביאים את הרפורמה, זה בדיוק הכיוון. לכן חשוב מאוד להקפיד על המנהגים בצורה מוחלטת, לא לשנות במילימטר. אם תשנה היום אין לך מושג לאן זה יתפתח בעוד כמה שנים.

הרפורמים מזכירים כל הזמן את עיקרון השוויון, ובשמו עוקרים את התורה. אך כאמור, גם אצלנו הזכרנו שבזכות נשים צדקניות נגאלו ישראל ממצרים, ובליל הסדר עושים נשים וגברים באותו אופן. אמנם, כל אחד יודע שיש הבדלים בין המינים, וגם אם ארצה ללדת אינני יכול, כל אחד ותפקידו הוא. חז"ל אומרים (משלי ח'): "שמע בני מוסר אביך ואל תיטוש תורת אמך", צריך גם וגם, אבל לא בטמטום של השוויון, אלא כל אחד בתפקידו.

נקודה מרכזית נוספת, היא העדים. כל העדים שם פסולים לעדות בדרך כלל. זה פשוט שהרפורמים פסולים לגמרי, כפי שהרב משה אמר שהם מומרים אפיקורסים.

ועוקרים את התורה, זו כל המהות שלהם. לפעמים שואלים אותי האם ללכת לחתונה של חבר רפורמי - אסור ללכת! אסור להתקרב לשם! ואם הם יפגעו, שיפגעו. פה נמדד האם האדם שומר על קדושת עם ישראל או לא.

צריך להבין, אם אדם הולך לחתונה כזאת הוא מסבך את העסק. שהרי הוא עד כשר וראה את החופה. אך מלבד זאת, כיוון שזו דת אחרת, פשוט אסור להתקרב לשם, לא בר מצווה, לא בת מצווה ולא קידושין, שום דבר. כל התקרבות זה שיתוף פעולה עם עקירת התורה מישראל. זה תמיד היסוד.

מאבקו של מרן הרב בצ"ל בראשיתו של היישוב בא"י

בארצנו הקדושה כמעט ואין קהילות של רפורמים, זה נפוץ יותר באמריקה, שם הכל קהילתי. אך מה שכן יש להם גם בארצנו זה כסף. הרבה כסף. זה היסוד. הם מקבלים מיליוני שקלים מאמריקה, ובזכות זה הם שולטים בסוכנות היהודית, שזו צרה גדולה, הם שולטים שם ביד רמה. עכשיו הם מנסים להיכנס לכל מקום, ובעצם בכל מלחמת הדת בעשרים שנים האחרונות, זה הרפורמים שמובילים את זה ונותנים לכך את התקציבים. זה כולל גם את הנישואים האזרחיים, גם הגיור הרפורמי, גם המלחמה על השבת וגם המלחמה נגד הרבנות הראשית. הם יודעים שמי שעומד מולם, וזה אחד הדברים הכי גדולים שמרן הרב עשה - זו הרבנות הראשית לישראל. הם יודעים שהרבנות הראשית לישראל היא האחראית לענייני הדת במדינה ואת זה הם רוצים לעקור. זה המעוז מולם, את זה הרב פרום והרב מרדכי תמיד אמרו לנו. ברוך ה' הרבנות הראשית, על פי החוק הישראלי, היא האחראית על הכל, גם על המקומות הקדושים, גם על הקידושין וגם על הגירות, הכל רק על פי דין תורה.

כאמור, הרפורמים אינם לאומיים, לא אכפת להם מהמדינה. הם בעד הערבים, בעד נישואי תערובת, בעד משכב זכור. הם בעד כל הדברים החמורים, והשיא שלהם זו המלחמה על הכותל המערבי. ראשית, צריך לדעת שכל הכותל הדרומי זה אותו דבר, אין חילוק בקדושה שלו. כשאדם בא לירושלים, הוא צריך לרעוד. אני תמיד אומר לאנשים שמגיעים לאזור של הכותל שיכניסו את הפלאפונים לכיס, שלא ישיחו שיחה בטלה. מרן הרב צבי יהודה היה רועד כשהיה מגיע מאה מטר מהכותל. למרות שהוא היה קדוש וטהור, היה רועד לפני שנכנס לכותל.

אנחנו צריכים להתייחס לכל שטח הרב הבית באותו יחס, באותה קדושה. אסור לתת לרפורמים דריסת רגל במקום הקודש, הם רק רוצים לעקור את התורה ולעשות את הקרקס והפריצות שלהם. ברוך ה' אנו רואים שהמקום שהכי הרבה יהודים מגיעים אליו זה הכותל המערבי, כל יהודי בכל מדרגה רוחנית, מגיע להתפלל בכותל. אבל הרפורמים רוצים לעשות מזה קרקס, תיאטרון ופריצות. לכן, המלחמה שלנו מאוד חריפה נגד זה. בנוסף, ישנה נקודה נוספת שעליה אנו נלחמים, וזו ההכרה שהם רוצים לקבל. שכביכול הם יקבלו אחריות על המקום, ינהלו אותו. כמובן, זה רק השלב הראשון, אחר כך הם רוצים שנכיר בגיורים ובקידושין שלהם, והכל חלק מתהליך עקירת התורה מישראל.

חיזוק האומה באמונתה ותורתה

כנגד הרפורמים, אנו צריכים לפעול הפוך – לחזק את עם ישראל. להרים תורה בכל מקום, גם במדינה וגם בצבא, שם קציני החינוך הם רפורמים לגמרי, הם שולטים שם. ברוך ה' שהם לא מצליחים יותר מדי, אנו נלחמים בעזרת התודעה היהודית של הרבנות הראשית, ונמשיך להילחם.

אמרנו בליל הסדר "בבהילו יצאנו ממצרים". הספרדים מתחילים כדברי הרמב"ם "בהילו יצאנו ממצרים" ושמים את הקערה על כל אחד ואחד. התרגום של המשפט זה "בחיפזון יצאנו ממצרים". מה הכוונה? ברגע אחד הקב"ה לקח ממנו את הכל. זה בא ללמד אותנו אמונה, אמונה שלמה שעם ישראל והמדינה יחזרו בתשובה שלמה, כשם שבמצרים היינו במ"ט שערי טומאה וברגע אחד יצאנו ממצרים.

עוד אמרנו בליל הסדר שכל שלא אמר 'פסח, מצה ומרור' לא יצא ידי חובה, והרמב"ם אומר שלא יצא ידי חובה של סיפור יציאת מצרים. אך מדוע? הרי האדם סיפר את כל ההגדה? אלא, השאלה מה כל המגמה, מה כל התכלית? התכלית זה שעם ישראל יקיים את מצוותיו יתברך, זו האחריות שלנו בעם ישראל בזמן הזה, כל אחד ואחד באופן אישי. כמובן, לא להתבייש, לפרסם שם שמים בכל מקום, המון אנשים מתביישים, מורידים את הראש. אסור להתבייש, צריך להופיע שם ד' בכל מקום שהוא, להוסיף תורה, להוסיף אמונה ויראת שמים, להוסיף שיעורי תורה, להגיד את דבר ד', בכל מקום.

כך אנו פותחים את הסדר 'כל דכפין ייתי ויאכל, כל דצריךייתי ויפסח'. מה הכוונה? הכוונה היא כפשוטו, לעשות חסד לכל יהודי, ואף יותר מזה, להתנהג כמו אברהם אבינו, להכניס את עם ישראל לתורה ומצוות. כל דצריךייתי ויפסח, זה מצוות הפסח. כבר נתת אוכל, עכשיו הוא רוצה תורה ויראת שמים, וזה בדיוק החסד של אברהם אבינו, 'ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ד' אל עולם' (בראשית כא לג). אברהם עושה שני דברים - הוא עושה חסד עם כל מי שבא אליו, פותח את האשל ומקים פונדק. אחר כך, כשבאים לומר לו תודה רבה, הוא אומר להם שיודו למי שאמר והיה העולם.

זה התפקיד שלנו היום בכל מקום, להרבות תורה ויראת שמים. מצד שני, צריך גם להילחם, כמו שאמרנו בליל הסדר 'אף אתה הכהה את שיניו', אסור להתבייש או לפחד.

בעזרת ה' נגביר תורה ואמונה, וככל שנוסיף יראה יותר גדולה למקום המקדש, כך נזכה בעזרת ד' שהמקום יותר יתקדש, ועם ישראל יחזור כולו בתשובה.

שנזכה לשנה הבאה בירושלים הבנויה שיבנה בית המקדש במהרה בימינו, אמן.

התנועה הרפורמית

כזרם בנצרות

הרב אבישי צרויה

נפתח בפסקה של מרן הרב מספרו אורות הקודש (חלק ב' עמ' תפח). הפסקה סוקרת את התהליך ההיסטורי הכללי העולמי של התנועות הרוחניות בעולם, ומתוך כך נוכל למפות את מיקומה של התנועה הרפורמית בתוך מהלך הסדר הזה.

הפסקה נמצאת בתוך הפרקים הכללים באורות הקודש, שנקראים 'הטוב הכללי'. הנושא של הרע העולמי, לא רק האישי, הוא נושא שמאז ומעולם מטריד את האנושות בכלל ואת האדם בפרט. כשאנו מדברים על רע, אנו מתכוונים על הרע בכל מובניו. במובן הערכי והמוסרי וכן במובן של החסרונות של המציאות ומגבלותיה. אנו נפגשים גם עם רע בתוך סדרי החיים וסדרי העולם - יש רעידות אדמה, חוליים ופגעים, ולעתים אנשי אמונה חושבים שאם הקב"ה ברא את העולם, העולם היה צריך להיות טוב, ולא היינו מצפים לרעידות אדמה ופגעים אחרים. לכן, עצם השאלה הזו של האמונה ברבש"ע ומקומו של הרע בעולם, היא כמובן שאלה יסודית מרכזית. כבר גדולי העולם הניחו אותה בתור יסודות לספריהם. כך למשל המהר"ל עשה בחיבורו 'נצח ישראל' (מספריו המרכזיים) העוסק בזה נקודת היסוד להסברת הגלות והסברת מצבם של ישראל בעולם. כמו כן, בתוך ספרי הנביאים קיים ספר איוב, שעוסק כולו בנושא זה וגם הרמב"ם במורה נבוכים עוסק בזה.

גם הרב עוסק פה במערכה הזו של הטוב הכללי, בהבנת היחס של האדם אל הרע ובפסקה זו ישנה סקירה היסטורית של התנועות העיקריות, בארבע נקודות ציון מרכזיות בסדר ההיסטורי של העולם הרב מבאר את התייחסותן של תנועות שונות אל מקור הרע בעולם, ומתוך התייחסותן זו הולכת ונקבעת האידיאולוגיה האמונית, והאידיאולוגיה הערכית מוסרית אל כל אחת מהן. כמובן, אשין זה מחויב שתיפסק השפעתן לאורך כלל ההסטוריה, אך בהחלט יש פה נקודות ציון מרכזיות.

התקופה האלילית

התקופה ההסטורית הראשונה שמופיעה היא התקופה האלילית. הרב מגדיר את התקופה האלילית כשאיפת הרע הגמורה. כלומר, העולם האלילי במהותו, בלי להתייחס לתוצאות העבודה-זרה שלו, מתייחס אל הרע כחלק בלתי נפרד מטבעו של העולם. זאת אומרת שאין טעם לאדם להעסיק את עצמו בשאלות: מדוע העולם הוא רע? האם העולם יכול או צריך להיות טוב? מכיוון שהרע הוא חלק מובנה מן העולם, ויתרה מזאת הוא חלק מהסדר האידיאלי של העולם, ולכן למשל, אחת מעבודות האלילים היא עבודת הפעור, שעניינה לאפשר לאדם לעשות את צרכיו בדרך גלויה ובזויה מתוך אמירה שאין במה להתבייש ולחשוב על מושגים של צניעות, אין מה לנסות להרים את החלקים הנמוכים של האדם. ההפרשות של האדם אינן דבר נמוך, אדרבא, צריך להעצים ולהאדיר אותן. עבודת הפעור אולי מסמלת יותר מכל את ההעצמה הזאת שבעצם הרע הוא חלק בלתי נפרד מן העולם, ואל לו לאדם להשלות את עצמו שאם הוא יעסוק בשאלות שבין טוב לרע כך הוא יחלץ מן המיצר הזה, אלא עליו להשלים עם העובדה שהרע הוא חלק בלתי נפרד מסדר העולם וטבעו. מובן שזה מוביל לכך שישנם כל מיני אלילים שאחראים על כל מיני תחומים, וכל אליל מתנהג לפי טבעו ולפי עניינו, והכל בעצם לגיטימי.

לסיכום: זו בעצם התפיסה הרדיקאלית ביותר שהופכת את הרע לחלק בלתי נפרד מהאידיאולוגיה של האדם בעולם.

התקופה הבודהית

לאחר מכן אומר הרב שבאה התקופה הבודהית. זה שלב מסוים של התפתחות או צמיחה מתוך התקופה האלילית. אנו מאמינים ואומרים בכל יום ש'אלוקי נשמה שנתת בי טהורה היא', כל אדם יש לו צלם אלוקים וצלם זה לא יכול לרדת לבאר שחת בלי גבול, הקב"ה שם קץ וגבול לחושך, ובסופו של דבר החיים האלוקיים הנוטעים בו עתידים להתגלות. לאט לאט האנושות מתעוררת לכך שצריכים להתקדם. התקופה הבודהית, בשונה מעבודת האלילים שעשתה את הרע לאידיאולוגיה, החידוש שלה שהיא אכן מכרת את הרע ברשותו, היא בעצם באה וקובעת שהרע אכן רע וצריך לסמן גבול ברור בעולם בין הטוב ובין הרע. אמנם, אף שיש הכרה ברע, בהתמודדות מולו אינו תמיד בר כיבוש. יש לאדם יצרים רעים ולפעמים אינו מצליח להתמודד

איתם ולכבוש אותם. עם כל מאמצינו הטכנולוגיים והיכולות הטכניות שלנו להתמודד עם כל מיני פגעי טבע, לא תמיד זה עולה בידנו. כך למשל כשמגיע צונאמי, אין דבר שיכול לעמוד בפניו, גם לא החומה החזקה ביותר.

כלומר, לפי הבודהיות היכולת שלנו להתמודד עם הרע, לא רק שהיא מוגבלת, אלא כשאיפה אידיאולוגית הם מגדירים אותה כבלתי אפשרית. לשיטתם, האדם צריך לסמן לעצמו קוים של טוב ושל רע, אך מצד שני הוא צריך לדעת שאין בכוחו להתמודד עם הרע והרע בעצם זכה בשלטון העולמי. השלטון העולמי - סדרי העולם, הם בעיקרם מונהגים ונשלטים על ידי הרע, ולכך אין באפשרות האדם הקטן להתמודד עם הדבר הזה.

הדרך המעשית שבה נוקטת אידיאולוגיה זו זה להיות 'אין'. הרע שולט באדם והוא צריך לעסוק בכל מיני מדיטציות והשתקעויות פנימיות שמטרתן העיקרית היא לנתק את האדם מן העולם. לנסות לנתק מגע מהרע הזה שאין לנו יכולת להתמודד עימו. כדאי לאדם לנתק מגע בכלל מן העולם וזאת על ידי כל מיני אמצעים כאלה ואחרים.

בסופו של דבר מגדיר זאת הרב כך: "השאיפה היא לכיליון מוחלט". כלומר, לעולם הזה אין יעד, אין ייעוד, אלא כילוי, וממילא האדם מתרחק ממציאאות הכלי הזאת. זאת הופכת להיות אידיאולוגיה ומטרת חיים שלמה עם סדרי חיים שלמים.

התקופה הנוצרית

לאט לאט האדם הולך ומתרחק גם מן הדעה הבודהית. כאן בא בעצם החידוש הנוצרי, שכידוע בתורת הרב במקומות רבים הנצרות קמה על היסודות האלילים. בפסקה זו אפשר לראות את זה בצורה מאוד תמציתית, אך מצד שני גם בצורה מאוד ממוקדת ובהירה.

אומר הרב שהנצרות, בשונה מהבודהיסטיות, אינה מחפשת להתיימש אלא רק למחצה. הבודהיסטים באים לסמן שיש טוב ורע בעולם. עד כאן היא כמו הבודהיזם שהתפתח מתוך העולם האלילי, אלא שהנצרות צועדת עוד צעד. מהרשעה עצמה אכן צריך להתיימש, בזה היא מסכימה עם התרבות האלילית הקדומה, אין לך בתור אדם אפשרות להתמודד עם הרע שהוא נמצא בסדרי העולם החומרי ובסדרי

החיים החברתיים כפי שאנו מכירים אותם, חבל לנסות ולהתאכזב, לא תוכל לו לעולם. אלא בכל זאת יש טוב שאפשר להציל אותו. אין אפשרות להילחם ברע, אך מידי פעם לכל אדם יש התעוררות של טוב, יש ניצוצות של טוב. זה בעצם השלב בדרך ההתפתחות של התפיסה האמונית העולמית של ההכרה בכך שיש בו גם טוב שאי אפשר להעלים ממנו, כפי שעשו האליליות והבודהיזם, ולכן כדאי לאדם לעסוק באותן ההארות, באותן הניצוצות, גם אם הם חלקיים ונקודתיים, כדאי לו לעסוק בהם ולפתח אותם. כך נוצרת מציאות שמצד אחד הרע של האדם הוא זה ששולט עליו, אך זה לא סותר את זה שבאופן טבעי גם יצוצו לו רגשות רוחניים מוסריים טובים וחיוביים והוא ינצל אותם ויהנה מהם.

אם כן, ישנה כאן הבחנה בין העולם החומרי שחיי החברה במרכזו, עולם חיצוני שאותו אי אפשר כלל לשנות, לבין פנימיות החיים, הרצונות הטובים הכלליים, שאותם אפשר לבטא מפעם לפעם כאשר הם מתעוררים.

הכניעה לרע כמכנה משותף

יש מכנה משותף בין שלושת השיטות הללו. האלילות היא הטוטאלית ביותר ביחס לרע, הבודהיסטיות היא הייאוש הגמור והנצרות היא ה'יאוש למחצה'. מכל מקום, שלושת השיטות הללו, כל אחת בדרכה, משמשות את הרשעה העולמית. זה נעשה בשני עניינים - ההודאה בממשיותה של הרשעה וההודאה בניצחוננו. כל שיטה בדרכה מודה שבעצם שלטון העולם מסור לרע.

אורם של ישראל

לעומת כל אלו, מגיע השלב הרביעי שאליו המציאות הולכת ומתפתחת, וזהו בעצם אורם של ישראל. ביסודה של התורה מן השמים, ביסודה של היהדות, הקב"ה ברא את העולם, "וירא אלוהים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד". אלא, מבאר המהר"ל בספרו נצח ישראל, שאין הכוונה שהעולם הוא מושלם, אלא "אשר ברא אלוהים לעשות", העולם עדיין צריך להשתלם, הן במובנים החומריים - התפתחות המדע, התפתחות החברה, והן במובנים הרוחניים.

אמנם, יש מציאות שהרע מחפש לשלוט בעולם, אך בניגוד לשלוש התפיסות הראשונות, הרע במהותו אינו מרכז החיים, וגם אין לו אפשרות לניצחון. אדרבה, "יורא אלוהים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד", זהו בעצם הסדר האלוהי של העולם, המגמה שבסופו של דבר העולם יבוא אל הטוב הכללי שיופיע ויתגלה. כך אנו אומרים בכל בוקר בברכת יוצר המאורות - "יוצר אור ובורא חושך, עושה שלום ובורא את הכל", והחתימה היא "אור חדש על ציון תאיר ונזכה כולנו מהרה לאורו", אותו האור שילך ויתפתח בעולם וינצח את כל המציאות של הרע, עד התיקון השלם של העולם.

מהם ימות המשיח?

הרמב"ם מבאר בהלכות מלכים (פרק יב הלכה ב) שהלכה כשמואל, שאין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכויות בלבד. מלבד העניין והבירור המציאותי ההלכתי, מונחת בשיטה הזו גם מחשבה מאוד עמוקה וגדולה. אילו ימות המשיח שאנו מצפים להם היו מעין עולם שאינו לפי סדרי העולם הזה, משהו מאד דמיוני ורחוק, הרי שבסופו של דבר גם מחשבתנו עלולה הייתה להיות כזאת של אותן התנועות שהזכרנו, שבעצם העולם הזה, לפחות מצד עצמו, אין לו תקווה ואחרית, וימות המשיח זה עולם אחר שבא לאחר חורבנו של העולם הזה.

דוקא משום כך, מלמד אותנו שמואל שזה בדיוק אותו עולם, רק שיהיה על פי הסדר הנכון שלו, שישיראל נמצא במקומם הנכון, בעמדה הנכונה ובהשפעה הנכונה, וממילא כל המציאות שהכרנו אותה לאורך כל השנים בעצם תלך ותופיע, תלך ותתגלה בכל הארתה וטובה. כמוכן, אחרי ימות המשיח יש עוד יעדים יותר רחוקים, כדברי הגמרא (ברכות לד ע"ב), ויעדים אלו באמת שייכים למציאות יותר עתידית. מכל מקום, ימות המשיח שייכים להתפתחות סדרי העולם הזה בעצמו שהוא פועל לטוב. כל תפילותינו בראש השנה שאנו מתפללים לתיקון עולם במלכות שדי, להעביר ממשלת זדון מן הארץ, אין הכוונה להעביר ממשלה זדונית, אלא את ממשלת הזדון, את אותה מחשבה שהזדון שולט בעולם, שהרע שולט בעולם. את זה אנו מבקשים להעביר מן העולם, זוהי תעודתו של ישראל ולכן כל זה מתחבר אצלנו באופן טבעי בתפילות ראש השנה אל גאולת ישראל אל הופעת מלכות בית דוד, מלכות מלך המשיח.

ההתפתחות העולם לימות המשיח

הרמב"ם שם מתייחס בהמשך גם להופעת הנצרות בעולם, וכמובן, מסביר שבניגוד למה שקוראים לאותו האיש 'משיח', זה בדיוק הפוך. שהרי הרמב"ם מסביר שם שעניינו של המשיח הוא לקבץ את ישראל, להחזירם לאדמתם ולבנות חזרה את מדינתנו וממלכתנו. אך אותו האיש עשה בדיוק הפוך, הוא גרם להתעצמות הגלות, לפיזורם של ישראל ולהרס הסממנים האחרונים של אוטונומיה שלטונית כאן בארצנו.

לאחר כל הדברים הללו מסיים הרמב"ם בעניין אמוני: "אבל מחשבות בורא עולם אין כח באדם להשיגם, כי לא דרכינו דרכיו ולא מחשבותינו מחשבותיו. וכל הדברים האלו של ישוע הנוצרי, ושל זה הישמעלי שעמד אחריו, אינם אלא ליישר דרך למלך המשיח. ולתקן את העולם כולו לעבוד את ד' ביחד".

למתבונן מהצד דבר זה נראה כתרתי דסתרי, שמצד אחד הרמב"ם שופך קיתון מים רותחים על אותו האיש ועל עמדותיו ודעותיו, כל כולו עומד בניגוד למציאות של משיח ועניינו, אך מצד שני הרמב"ם אומר שהוא סלל דרך למשיח. הרבה בירורים נאמרו ביחס לפסקה הזו, אך נראה שעל פי דברי מן הרב כאן אפשר ליישב את הדברים בטוב טעם.

ישנה הבחנה בין מצב ההתפתחות העולמית בתביעתה המקורית, לבין העיסוק באידאולוגיה ודרכיה המעשיות בעצמן. כלומר, עצם העולם כפי שתיארנו אותו, הולך ומבשיל אל הרעיון הזה שהרע אינו חלק בלתי נפרד מהמציאות, ובתור שלב ראשון יש לסמן אותו כרע, לאחר מכן צריך לדעת שיש גם טוב במציאות וצריך לנסות קצת להעצים אותו ולחדד אותן. לאחר כל זה, בסופו של דבר המגמה הסופית היא להגיע לתורתם של ישראל, למגמה של ישראל בעולם שהניצחון של הטוב הוא בעצם עומד ומוכן במציאות וסדרי חייה.

הנצרות והאסלאם כהכנה

אם ננתח את זה, נראה שהנצרות באה בשלב שבו העולם התבגר משני הרעיונות הקודמים, האלילי והבודהיסטי, והכיר שיש טוב בעולם וצריך לטפח אותו. עם זאת,

העולם לא הצליח להגיע למחשבה שהטוב הזה הוא לא רק צריך טיפוח, אלא יש לו את כח הממשלה על העולם, יש בו את כח הניצחון וצריך להעצים אותו. זה דורש מהאדם התמודדות. יש סדרי תורה ומצוות שאנו צריכים לעסוק בהם, אנו צריכים לעמול ולשאת בעול התורה ומצוותיה בשביל שיופיע כל הטוב הזה בעולם. עד לשם המציאות לא הצליחה להגיע. המציאות עוד לא הבינה את הצורך בעם ישראל.

בתקופה זו בא אותו האיש ובעצם רוכב על כנפי המחשבות החברתיות שמשוטטות בעולם ומביא אותן לידי ביטוי על ידי שלוקח חלקים מן היהדות, חלקים שעוסקים בטיפול בטוב, ויחד עם זאת מאפשר לעולם להישאר עם הרעיונות האליליים שלו. זו דרך אמצעית שכבר חשים ייאוש מהמציאות הטוטאלית של הרע ומחפשים את הטוב, אבל עד עצם היום הזה לא התגבשה שום משנה סדורה או דרך חיים שמדברת על הטוב בעולם.

באותה תקופה, היהדות נראתה כלא מציאותית, הטוב שמדברים עליו הוא טוב מופרז מידי מצד מה שהעולם רואה באותה העת, זה דמיוני לחשוב שהטוב מסוגל להשתלט ולהנהיג את העולם בסדר כזה של תיקון עולם במלכות שדי, ובנוסף ההשלכות של הדבר הזה הן קיום תורה ומצוות, וכל אלו עדיין לא מתאימים לאנושות.

אותו האיש הוא בעצם יהודי שמסית ומדיח לאיזה מן מיקס כזה של יהדות ועבודת אלילים והוא תפס בצורה מאוד מהירה, ובעקבותיו הגיע גם כן 'הישמעאלי המשוגע' כדברי הרמב"ם. שניהם תפסו את הרעיון החברתי שנמצא בעולם ויצרו איזשהו שילוב.

מסביר הרמב"ם שיש פה התקדמות של העולם, יש פה הכרה שהיהדות עוסקת בטוב. ההכרה הזו, ההכרה החיובית, שאמנם הביאה למצב נוראי, מצב של רוע שהביאו הנצרות והאסלאם, אך מצד שני יש פה כבר הכרה ברעיונות של התורה, ברעיונות של ישראל, והרעיונות האלה נזרעו בלבבות וילכו ויתפתחו. זו הכוונה שהם מיישרים דרך למלך המשיח בתיקון עולם במלכות שדי.

הרפורמה - זהות יהודית או נוצרית?

טענתה המרכזית של הרפורמה במשך כל השנים הייתה להכיר בה כזרם ביהדות,

כחלק מן היהדות. אבל כשמקלפים היטב את הטענה הזו ובוחנים לפי ארבע נקודות הציון המרכזיות שהרב מנה לעיל, הרבה יותר מתאים להגדיר אותה עם הרעיונות הנוצריים מאשר עם הרעיונות היהודיים. כי בסופו של דבר המחשבה שיש טוב בעולם, שיש גם טוב ביהדות, היא חלק מן ההכרה של הנצרות. אבל יחד עם זה היא סוברת שהמחשבה שהאדם יכול לשמור את כל תרי"ג המצוות, שהתורה תשפיע ותתפשט על כל מרחב החיים, זו מחשבה נאיבית, ילדותית וקטנונית. לכן יותר נכון לסמן אותה כמין עוד דרגה או סוג של קפיצה כזו או אחרת של הנצרות.

מכל מקום, ודאי שהרפורמה אינה זרם ביהדות, שהרי כפי שהזכרנו, הקו היסודי המפריד נוגע לשני העניינים היסודיים הללו, שאיננו מתפשרים עם המחשבות שמסתובבות במציאות, אלא אנו באים ממקום שמבין שהתורה היא מן השמיים, ועם ישראל עניינו להביא לתיקון מוחלט של המציאות כולה.

בעת הזאת, שאנו עוסקים בסוגיות האחרונות שמתעוררות במדינת ישראל, עלינו לזכור את שאמר הרב, שהשליבים הראשונים בעת התחיה הם שלבים שיש בהם הרבה עיסוק בצדדים המעשיים והחומריים, שהרי צריכים לבנות מדינה, לבנות כלכלה וביטחון, צריך לעסוק הרבה מאוד בתוך סדרי העולם החומרי, ולא סוד הוא הדבר שנבנתה אידאולוגיה חומרית שלימה בשנותיה הראשונות של המדינה. אידאולוגיה זו ראתה ברעיון הקודש של חיי הרוח של היהדות אויב של התפתחותה של המדינה, כיון שסברו שצריך עכשיו לשקוע בעולם של מעש, צריך לפתח מדינה משגשגת, מדינה שיהיה לה מקום בין העמים, והמחשבה הפשוטה הייתה שכל זה יכול להיבנות אך ורק על בסיס רעיונות חילוניים.

תחיית הקודש בבניין המדינה

כבר אז, מרן הרב ורבינו הרצ"ה עסקו בנקודה הזו שהיסודות של התחיה החומרית של האומה הם בראש ובראשונה בנויים על אותם רעיונות רוחניים-לאומיים-אחדותיים של הופעת התורה, הופעת המצוות ושמירה על כל מסורתם של ישראל, ובעצם סדרי השולחן-ערוך ואמונתנו לכל פרט מפרטיה. עם הזמן אנו עוברים אט מהשלב שהחומר עומד במרכז העסק של המדינה, וכיום אנו זכינים בהרבה מובנים לראות בעינינו את תחיית התהוותה של תחיית הקודש. כלומר, לאט לאט המדינה,

עם כל היסודות החומריים החזקים ומוצקים שנבנו בה, מבחינה תרבותית היא הולכת וזועקת זעקה, היא נאנקת לכך שהיא זקוקה לחיי רוח, להופעת חיי תורה ומצוות, ולאט לאט הולכת ונוצרת מציאות שהחברה בישראל מחפשת חיים משמעותיים ומבינה שהעמים האירופאים לא רק שאינם יכולים לספק לה את התשובה לצרכים הללו, אלא הם בעצמם עסוקים בשבר הגדול של תרבותם וזהותם. כך אנו מתעוררים בתור אומה לעסוק בזהותנו היהודית.

עם זאת, אי אפשר להתעלם מהעובדה שיש כאן גם קושי ולא פשוט להתמודד עם השאלה איך תהיה המדינה הזו? האם תהיה מדינת הלכה? זה נשמע מושג יותר מסוכן מפצצת אטום איראנית, מן חיבור כזה של עוצמה, טכנולוגיה, ביטחון וכלכלה עם רעיונות דתיים, לאדם ששקוע ברעיונות מערביים שחלק מהחברה שלנו שקועה בהם זה נשמע רעיון מסוכן.

התנועה הרפורמית

בעת הזאת אנחנו נפגשים עם דבר שבעצם לא ראינו אותו ויש הרבה מאתנו שכלל לא מכירים אותו – התנועה הרפורמית. בהמשך לכל מה שאמרנו לעיל, הרפורמים צומחים בדיוק בנקודה שבה הם מנסים להפיק את ההתעוררות לסטיה רוחנית. הם בעצם טוענים – 'יפה מאוד שאתה מתעורר אל הטוב, אבל בוא לא נהיה נאיבים, בנאלים, נחשוב שכולנו נשמור תורה ומצוות אי פעם, בואו לא נחשוב שנוכל לפתח את מדינת ישראל כמדינה משגשגת אם נהיה כפופים לרבנים ולהלכה. אנו נציע פתרון, נציע לחברה הישראלית', וזה בעצם נקודת השינוי פה, 'נציע פתרון שאותו היא מבקשת, כביכול לחיות בתוך המיקס הנוצרי הזה'.

זו בעצם המצאה ישנה, כמו של אותו האיש, של ה'בשורה' המרה שהוא הביא לעולם. כך גם הם, מביאים מעין בשורה מודרנית שמבקשת לטשטש את הזהות היהודית האמתית של עם ישראל, ולתת מצד אחד מקום לרעיונות יהודיים יפים שמסוגלים לפתח את הניצוצות והמחשבות המקומיות של כל יהודי באשר הוא, ומצד שני גם כן לאפשר לו מבחינה אידאולוגית להישאר במקום הנמוך שהוא נמצא בו ולא להתלות באידאל השלם הזה של עם ישראל שאינו רק רעיון וירטואלי, אלא מחייב סדרי תורה ומצוות בכל סדרי החיים. לכן הרפורמה מציעה כל מיני פרשנויות מודרניות עדכניות שמאפשרות ידידותיות ועוד כהנה וכהנה בלי סדר של

אחריות ושל נשיאה בעול ההתמודדות עם הרע. כידוע, מסילת ישרים, שהוא ספר יסוד ביהדות, מבאר בפרקו הראשון שהאדם בעולם הזה נמצא במלחמה, במאבק, והוא לא נמצא בידידות שמדי פעם כשטוב לו הוא הולך לטוב וכשרע לו הוא הולך ברע. האדם עסוק במגמה של האומה הישראלית לדורותיה לתיקון עולם במלכות שדי, להגברת הטוב האורה והחיוב שבעולם על השלילה. זה האור שאנחנו בעצם צריכים להאיר לעמים כולם, לתקן עולם במלכות שדי וזה בעצם הייחוד המיוחד גם של עמנו וגם של מדינתנו, מדינת ישראל, כפי שהרב הגדיר אותה עוד לפני שהיא נוצרה, שהיא יסוד כסא ד' בעולם. אמנם היא לא הגיעה לכך מיד, היא צריכה כמובן להתפתח לשם וזה תפקידנו כאנשי אמונה לפתח את המדינה לכיוון הזה.

כבוד התורה

הרב אביב צובירי

מִן הַרְבֵּי כוֹתָבִים בְּסִפְרוֹ אִוְרוֹת הַתּוֹרָה (פֶּרֶק ו' סֵע' י): "כִּשְׁם שֶׁהָאָדָם הַבְּרִיא הוּא חֲפִץ חַיִּים, וְאִינוּ מַחֲפֵשׂ עַל זֶה טַעֲמִים וְהוֹכָחוֹת, אֲבָל הַחֹלָה בְּמַחֲלַת הַנֶּפֶשׁ, שֶׁהוּא קְרוֹב לְאֲבֵד אֶת עֲצָמוֹ לְדַעַת, הוּא מוֹטֵל בְּסִפְיָקוֹת עַל תְּכֵלִית הַחַיִּים, כֵּן בְּעַל נֶפֶשׁ בְּרִיאָה הוּא אוֹהֵב אֶת הַתּוֹרָה וּמַחֲקִירָהּ מֵלֵב וּנְפֶשׁ. וְדַבֵּר אַחַד מִן הַתּוֹרָה, אֲפִילוֹ מִדְּקֹדֵקֵי סוֹפְרִים, יִקָּר לּוֹ מַכַּל הוֹן, וְרַק כִּשְׁנַחֲלָה הִסְטוּד הַנֶּפֶשׁ יִגִּיעַ לֹמֵר שְׂמוּעָה זֹו נָאָה וְזֹו אִינָה נָאָה".

מחלת נפש

פֶּסֶקָה זֹו מַחֲלֶקֶת לְשֵׁנִיִּים. בְּחֻלְקָה הָרֵאשׁוֹן הַרְבֵּי מְבִיא מִשַׁל וּבְחֻלְקָה הַשֵּׁנִי הוּא מְלַמֵּד אוֹתָנוּ אֶת מָה שֶׁהוּא רוֹצֵה לֹמֵר לָנוּ בִּיחֹס לְתוֹרָה.

בְּמִשַׁל נִלְמַד שֶׁאָדָם נוֹרְמָאֲלִי וּבְרִיא בְּנֶפֶשׁוֹ, הוּא אָדָם שֶׁחֲפִץ בְּחַיִּים. אִף שֶׁהַחַיִּים נִיתְּנוּ לוֹ שְׁלֵא בְּרִצּוֹנוֹ, שֶׁהֵרִי נוֹלַד הוּא בְּעַל כּוֹרְחוֹ, לְאַחַר שֶׁהוּא נוֹלַד הוּא חֲפִץ בְּחַיִּים. רֹוב בְּנֵי הָאָדָם אִינָם חֲפִצִּים לְמוֹת וְאוֹהֲבִים אֶת הַחַיִּים, אִינָם מַחֲפֵשִׁים דֶּרֶךְ לְסִיִּים אֶת חַיִּיהֶם, וְגַם כִּשְׂמֻגִיעַ זְמָנָם – הֵם נִפְטָרִים מֵהָעוֹלָם בְּקוֹשֵׁי רַב וּבִצְעָר גְּדוֹל. אָדָם כִּזֶּה, אִינוּ דָן עִם עֲצָמוֹ יוֹמָם וְלֵילָה הָאָם הוּא בְּאִמַּת חֵי אוֹ לֹא וְהָאָם בְּכֻלָּל כְּדֹאֵי לְחַיּוֹת. הוּא אִינוּ צוֹבֵט אֶת עֲצָמוֹ וְלֹא מְגִישׁ תְּבִיעָה נֹגַד הַהוֹרִים שֶׁלוֹ עַל זֶה שֶׁהִבִּיאוּ אוֹתוֹ לְעוֹלָם. אָדָם זֶה מְסַתְדֵר עִם הַחַיִּים, וְאִינוּ מַחֲפֵשׂ עַל כֵּךְ טַעֲמִים וְהוֹכָחוֹת.

לְעוֹמַת זֹאת, אָדָם חוֹלָה נֶפֶשׁ בְּמִצַּב חֲמוֹר, הוּא קְרוֹב לְאֲבֵד אֶת עֲצָמוֹ לְדַעַת וַיֵּשׁ שֶׁאִף מֵתֵאֲבָדִים. אֲמָנָם עַד מִצַּב הַהֲתֵאֲבָדוֹת יֵשׁ עוֹד מִצַּבִּים פְּסִיכּוֹלוֹגִים וּפְסִיכִיאָטְרִים בְּהֵם הָאָדָם מוֹטֵל בְּסִפְיָקוֹת עַל חַיּוֹ.

כל זה משל של הרב, שדרכו נוכל להבין את עניינה וערכה של התורה ביחס אלינו.

אהבת התורה

"כן אדם בעל נפש בריאה", אדם שהוא בריא בנפשו זה אדם ש"אוהב את התורה ומחקריה מלב ונפש". היחס שלו לתורה הוא יחס שלם, יחס של אהבה לכל חלקי התורה ולכל פרטי התורה, "ודבר אחד מן התורה, אפילו מדקדוקי סופרים", כולל כל הגזירות, התקנות והסייגים, כל התורה שבכתב ושבעל-פה, הכל "יקר לו מכל הון".

כלומר, כשאדם בונה יחס נפשי, אמוני ותודעתי אל הקודש, אל התורה, באופן כזה שהאהבה שלו והחשיבות שהוא נותן לכל חלקי התורה הן באופן אבסולוטי ושלם אז הוא בריא בנפשו. רק כשנחלה היסוד הנפשי, אז מגיעים אל המצב החולני שבו האדם אומר ששמועה זו נאה ושמועה זו אינה נאה. הרב מצטט כאן מתוך דברי חז"ל במסכת עירובין (דף סד ע"א): "כל האומר שמועה זו נאה וזו אינה נאה מאבד הונה של תורה". מבואר שהיחס שהאדם בונה כלפי התורה באופן שהוא אומר על חלק מדברי התורה שאינם נאים, זה מצב חולני, מצב של מחלת נפש.

נלמד את המקור בגמרא ודרכו ננסה להבין את המחלה שאנו דנים בה, ומתוך כך נבין כיצד בונים את התרופה למחלה זו, שעלולה להופיע הן בדור והן אצל כל אחד באופן אישי במהלך חייו.

כבוד התורה

"גופא אמר רב יהודה אמר שמואל אפילו שכירו ואפי' לקיטו נותן עירובו ודיו". זו הלכה בהלכות עירובין, בעניין שיתוף מבואות, ולא נתמקד בה כעת. מכל מקום, כשרב יהודה בשם שמואל אומר הלכה זו, רב נחמן אומר "כמה מעליתא שמועה זו", כמה מעולה זו השמועה שאמרת לי עכשיו.

ממשיכה הגמרא ואומרת "אמר רב יהודה אמר שמואל שתה רביעית יין אל יורה",

כלומר, אם אדם שתי רביעית יין אסור לו להורות הוראה, הוא שיכור, ואיננו יודעים אם ההלכה שיאמר מדויקת.

”אמר רב נחמן לא מעליא הא שמעתא דהא אנא כל כמה דלא שתינא רביעתא דחמרא לא צילא דעתאי”, רב נחמן טוען שזו שמועה שאינה נאה, שכן אצלו זה הפוך, כל עוד אינו שותה רביעית יין – הדעה שלו אינה צלולה. רב נחמן צריך לשתות מעט יין כדי להורות הלכה. זה מרומם אותו, ועוזר לו בפסיקת הלכה. ”אמר ליה רבא, מאי טעמא אמר מר הכי”, רבא שואל אותו מדוע התבטא כך, ”האמר ר’ אחא בר חנינא מאי דכתיב ורועה זונות יאבד הון, כל האומר שמועה זו נאה וזו אינה נאה מאבד הונה של תורה”. אומר רבא לרב נחמן שהתגובות שלו כלפי ההלכות ששמע, שעל אחת אמר שהיא נאה ועל אחת אמר שלא, הן בעייתיות.

המקור לכך נמצא בפסוק בספר משלי (כט ג): ”וְרֹעֵה זֹנוֹת יִאָבֵד הוֹן”. על פי דברי חז”ל שראינו לעיל, שלמה המלך מתאר אדם שיחסו אל התורה אינו יחס מוחלט אלא יחס מסונן, ולכן קורא לו רועה זונות. כלומר, היחס שאותו אדם בנה כלפי הקודש, כלפי התורה, זה יחס בעייתי. יש שמועות של התורה שעליהן הוא אומר ‘איזו שמועה נאה, איזו הלכה מעניינת, הלכה רלוונטית, להלכה הזאת אני מתחבר’, ויש הלכות שעליהן הוא אומר ‘שמועה זו אינה נאה’.

על אדם כזה אומרת הגמרא שהוא מאבד הונה של תורה. מבאר רש”י: ”כבודה של תורה וסופה להשתכח ממנו”. כבודה של תורה הוא מושג חשוב שנבאר אותו בהמשך, שהרי לא כתוב שהוא לא יקיים את התורה או לא יהיה ידען בתורה, אלא שהוא מאבד הונה של תורה (מכל מקום, הגמרא אומרת שרב נחמן חזר בו מהיחס וההתבטאות שהתבטא בתחילה, ולא המשיך להשתמש עוד בביטויים אלו).

יחס של מוסר אנושי

בפירושו על אגדות הש”ס ‘בן יהודע’, מסביר הבן איש חי את הביטוי ‘מאבד הונה של תורה’: ”אך קשה אם אומר זו נאה, אדרבא משביח ואמאי נקיט זה בכלל מאבד?” כלומר, מדוע מי שאומר ‘שמועה זו נאה’ מאבד הונה של תורה? הבן איש

חי הבין שהגמרא מדברת לא רק על מי שאומר 'שמועה זו נאה ושמועה זו אינה נאה', אלא גם על מי שאומר רק 'שמועה זו נאה'. מניין למד זאת?

נראה שמקורו נמצא בדברי רש"י (ד"ה 'רועה זונות'): "נוטריקון זו נאה וארענה ואעסוק בה כדי שתתקיים בידי". מבאר רש"י ש'זונה' זה נוטריקון 'זו נאה'. כלומר, אפילו אם אדם אומר ששמועה מסוימת נאה זה בעיית.

מכל מקום, עדיין עלינו להבין מה כוונת הגמרא, שהרי לפי מה שאמרנו עד עתה, יוצא שהפסוק במשלי מדבר דווקא על מי שאומר 'שמועה זו נאה'. אלא, נראה שמי שאומר על שמועה שהיא נאה, בוודאי שיש גם הלכות שעליהן לא אומר כלום, וכיון שדרכו לומר על חלק מההלכות שהן נאות, נמצא שהוא מבזה את רוב ההלכות שלא אומר עליהן כלום. לכן הפסוק מדגיש את האומר 'שמועה זו נאה', כי זה לרבותא. כיוון שפשוט שהאומר על שמועה שאינה נאה הוא מאבד הונה של תורה, הרי מי הוא שיחליט שהיא לא נאה, כל היחס שלו אל התורה לוקה בחסר. על גבי זה מוסיף הבן איש חי, שגם האומר על שמועה שהיא נאה לוקה באותו עניין.

עוד נראה לבאר בדברי רש"י, שהביא את הנוטריקון 'זו נאה', שלקח זאת ממסכת שבת, שם אומר רשב"י (שבת לד ע"א): "יאמרו זונות מפרכסות זו את זו תלמידי חכמים לא כל שכך". נמצא שזונות דרכן לקשט זו את זו, ולכן פירש רש"י ש'רועה זונות' הכוונה שמקשט בדבריו את השמועה לומר שהיא נאה.

אם כן, למדנו שהיחס שהאדם בונה אל התורה הוא יחס מסנן. במילים אחרות, היחס הוא יחס של מוסר אנושי. שפיטת האדם את התורה באופן אנושי על פי האנוכיות שלו - היא זנות, ולבסוף זה יוביל אותו לאבד הונה של תורה.

יחס של ארעיות

ניתן להסביר את דברי חז"ל בכיוון נוסף. מלבד ההסבר שאדם שאומר על שמועה שהיא נאה הוא מגלה שבקרבו יש יחס מסנן ואנושי לתורה, הוא יוצר מפגש מקרי עם התורה. בעולמנו יש שני הפכים - זנות אל מול אישות-חתונה. באישות יש קשר

קבוע, עצמי, ובזנות הקשר הוא מקרי, אינו מחייב. כשהיחס של האדם אל התורה נבנה באופן זנותי, שהוא זה שמחליט מתי כן ומתי לא, מה שייך אליו ומה לא, ואל מה הוא מתחבר, בזה הפך את התורה למשהו ארעי, משהו אנושי שאינו קבוע ואינו מחייב, ובעצם הוזיל והוריד את כל ערכה של התורה.

כבודה של תורה

כאמור לעיל, רש"י מפרש את הביטוי 'הונה של תורה' - 'כבודה של תורה'. נראה שפירוש המושג כבוד הוא היחס המתאים שאנו נותנים לעניין מסוים. כלומר, אם אנו לא מכבדים מישהו, כלומר שלא נתן לו את היחס הראוי לו זהו חיסרון בכבוד. כך גם להיפך, אם אדם מכבד את עצמו יותר מדי, הוא גאותן, רודף כבוד. כמוכן אדם המתנהג בצורה משפילה ביחס לעצמו ג"כ מתנהג בחוסר כבוד.

אם כן, כבוד זו היכולת של האדם לאבחן ולהתייחס אל כל עניין ואל כל אדם או אירוע באופן המתאים לו, באופן פרופורציונלי, ללא הגזמות וללא המעטה. על פי זה, מי שבוחר לפגוש את התורה באופן זנותי, דהיינו באופן מקרי או מסונן, באופן לא קבוע ולא מוחלט, מגדיר שהיחס שלו אל התורה אינו מתאים להבנת משמעותה של התורה כלפינו. כשהרב רוצה להגדיר לנו מהי התורה, הוא ממשיך זאת לחיים המופיעים בנו. כאמור, לאדם נורמלי אין ספקות על חייו, אלא הוא חי ואוהב את החיים ומתחבר אליהם. כשהיחס שנבנה אל התורה מתחיל להיות יחס בררני ומסונן, כבוד התורה כבר לא קיים שם. כבוד התורה זה מושג שקודם ללימוד התורה ולקיומה.

רבינו יונה בשערי תשובה אומר משפט קצר שמסביר לנו מהו בדיוק היחס, הכבוד, שצריך להיבנות אל התורה (שערי תשובה, שער ראשון): "ואם אמור יאמר העבד לרבו כל אשר תאמר אלי אעשה זולתי דבר אחד הרי שבר כל עול אדנותו מעליו בהמרותו נגד פניו". אם העבד אומר לרבו 'אני העבד שלך, שכרת אותי ואני קנוי לך, כל מה שאתה אומר לי אעשה, אך יש דבר אחד שאם תבקש ממני אני מסרב אליו, אני לא עושה. על הדבר הזה אומר לך לא'. אומר רבינו יונה שברגע שהעבד אמר זאת לרבו, שבר כל עול אדנותו מעליו. מדוע? הרי את רוב ככל הדברים הוא עושה, כל מה שיבקש אדונו הוא מיד מתייצב ומבצע?

אלא, כאשר העבד הגדיר שיש חלק, שבו הוא לא כפוף לאדונו, היחס שלו השתנה, האדון הוא כבר לא אדונו. רבינו יונה מביא זאת כמשל. בנמשל, אדם שבונה יחס מסנן כלפי דבר ד', כלפי הקודש וכלפי התורה, אפילו אם זה רק ביחס לדבר אחד, הוא שבר עול אדונו, היחס של עבד-אדון נעלם, האדון כבר אינו אדונו. כמובן, אנו מדברים שהאדם אומר זאת באופן אידאולוגי, הוא טוען 'זה לא מתאים לי, אינני מתחבר לזה'. איננו מדברים על חולשות, נפילות או עיכובים, אלא על אידאולוגיה שנבנית, באופן שהאדם במרכז והתורה משרתת אותו, ומנסה להתאים אותה אליו.

ארבעת שלבי ההתקרבות

אם אין כבוד לתורה, זה משפיע על החיבה לתורה, וכשאין חיבה אין הכרה בתורה, וכשאין הכרה אין קיום לתורה.

כך מבאר מרן הרב בפרקי התקרבות של תשובת הדור. הרב מונה ארבעה שלבים בדרכי התקרבות הדור אל התורה (מובא בסוף ספר אורות התשובה): כבוד הדת, חיבת הדת, הכרת הדת וקיום הדת. המושג הראשון שצריך להיבנות זה כבוד הדת, וזה נעשה דרך לימודי אמונה. הכבוד אל הדת זה היחס הנכון והידיעה מהי התורה ומה זה הקודש. כל עוד כבוד התורה אינו ברור, איננו חווים את הקב"ה, הוא לא מאמת אצלנו, ולכן גם לא יכולה להתפתח חיבה אל התורה. אין אפשרות לדלג על שלבים. אדם שלא בנה את כבוד הדת, שאין לו כבוד אל התורה, הוא גם לא יכול לחבב אותה. אם האדם אינו מכבד את התורה, כנראה שהוא מכבד דברים אחרים, אולי את עצמו, וחלק מהכיבוד העצמי שלו זה שחלק מדברי התורה מתאימים לו וחלק לא. אך אם אנו רוצים לבנות בקרבנו אמונה, דבקות ויראת שמים, עלינו לבנות ראשית את הכבוד הראוי, כך לא נאבד את הונה של תורה. עלינו ליצור את המבט האמוני הנפשי האבסולטי השלם כלפי מהי התורה ביחס אלינו. כשם שהחיים ביחס אלינו הם מוחלטים ואין אפשרות להחליט להפסיק לנשום, כך גם אין אפשרות להפסיק או לוותר על חלק מהתורה.

אומר הרב שם: "אין שום אדם מישראל יכול לסלק את עצמו מכל מה שנוגע

לכבודה של דת ישראל, שאיך שיהיה נשקע בדעות זרות ורחוקות, הלא בתור בן לאומה הוא חייב בכבודה, על פי הכרתה הכללית שהוא מאוחד בה עם כבוד דתה, שכל אוצר-הכבוד שלה ספון בקרבה. אחרי שחובת הכבוד תתמלא, ונצליח לבנות את היחס הנכון כלפי הדת, כלפי התורה, כלפי מקור חיינו, אז "יבוא התור לפתח את רגש החיבה לדת, אשר היא דבר נמנע, אם הכבוד לא יהיה קודם לה". זה תנאי, החיבה אל הדת לא תיבנה אם אין כבוד. לו יצויר שאדם רואה מישהו שמחבב את הדת אבל אין לו כבוד אליה, עליו לדעת שהוא לא באמת מחבב את הדת, הוא מחבב את עצמו, זה צבוע ולבוש כמו חיבת הדת.

ממשיך הרב: "ואחרי שהכבוד והחיבה יבואו, אז יבוא הזמן לעסוק בהכרת הדת". רק אחר-כך אפשר להיכנס לישיבה ולהתחיל ללמוד תורה. "שלא תוכל להביא את התועלת הרצויה", הכרת הדת לעולם לא תוכל להביא את התועלת הרצויה, "כל זמן שהכבוד והחיבה לא יצאו מן הכח אל הפועל. ורק אחרי ההכרה שתבוא אחרי הכבוד והחיבה, יכולים אנו לקוות לקיום הדת". רק אז תהיה אפשרות לקיים את התורה, להיות אדם מאמין, דבק בה' וירא שמייים, עובד ה' ולא את עצמו. "לאור של תשובה שתופיע על כל אחינו מקרוב ומרחוק, לשוב לצור ישעם ומשגבם, ובזה המפתח של הגאולה הוא גנוז. אשרי איש שיקח חלק בהרצאתם של פרקי התשובה הללו, שאור ד' עליהם יראה".

דתי לתיאבון

על מנת להבין כיצד כל מה שנאמר לעיל קשור לבעיית הרפורמים בה אנו עוסקים כעת, אצטט דברים מתוך מסמך שהתפרסם. מסמך זה נכתב על ידי אדם חובש כיפה לראשו, שעשה דברים רבים למען עם ישראל. הדברים שנכתבו הם מזעזעים, אך מתוך קריאתם נוכל להבין מה הסכנה ברפורמה, וכן שהרפורמים אינם קבוצה שרק צריך להילחם נגדה, אלא בראש ובראשונה לוודא שאינה חודרת לתוכנו. החדירה הזו יכולה להיות אצל כל אחד באופן אישי, כל אחד חייב לוודא שהוא לא בונה בקרבו חיים רפורמים, חיים של 'שמועה זו נאה ושמועה זו אינה נאה', זו מחלת נפש. כמו כן, עלינו להתבונן כיצד אנו מחנכים

את ילדינו ומשפחתנו, את תלמידינו ואת האומה כולה, לחיים אמיתיים ושלמים של דבקות בד'.

כך לשון המסמך: "אולי זה יפתיע חלק מהאנשים אבל גם במעוזים המובהקים של הציונות הדתית בישיבות וביישובים יש כאלה שאינם מאמינים בקיומו של הקב"ה", זו מילה נרדפת למה שבררנו עד כה - אין להם כבוד לתורה, כי אינם מאמינים בקיומו של הקב"ה. אנשים אלה חיים בלב ליבה של החברה הדתית ואף מקיימים אורח חיים דתי. אבל למה הם מקיימים אורח חיים דתי? רק בשל היתרונות הגלומים בכך. יש הרבה יתרונות באורח החיים הדתי, הסולידריות הקהילתית, הרעיון העצום שבשבת יש יום מנוחה, באים לבית הכנסת, יש קידושים, זורקים סוכריות, לוח השנה העברי וחגיו: חנוכה - סופגניות, פורים - תחפושות, פסח - מצה, זה יפה. בחינוך הציוני דתי יש פחות אלימות. את כל זה הם עושים בגלל שאורח החיים הדתי נחמד יותר, אבל הם לא מאמינים ברבש"ע.

כך הוא ממשיך: "כששיתפתי במחשבה זו את אחד מראשי הישיבות של הציבור הציוני דתי הוא אמר לי - לי היה רב שהיום הוא ראש מוסד דתי שאמר לי שאינו מכיר בקיומו של הקב"ה, כששאלתי אותו מדוע אם כך הוא מתנהג כפי שהוא מתנהג, הוא הסתכל עלי ואמר לי - אני דתי לתיאבון". כולם בטח מכירים את המושג בגמרא שיש רשע להכעיס ויש רשע לתיאבון, מומר להכעיס ומומר לתיאבון. מומר להכעיס זה הרבה יותר חמור, הוא עושה דברים דווקא, אך מומר לתיאבון זה אחד שיש לו יצר הרע, הוא מתגרה בו ואינו מצליח להתגבר ונופל. כך יש גם רשע לתיאבון, יש לו יצר הרע שאינו מצליח להתגבר עליו בכל מיני נושאים. לעומתו, רשע להכעיס זה אחד שאומר - 'אם התורה אוסרת את הדבר הזה אני דווקא אעשה אותו, אף שאין לי שום תאוה לזה'. כאן הכותב מחדש מושג - דתי לתיאבון.

הוא ממשיך: "עד אז ידעתי שיכול להיות חילוני לתיאבון אבל מעולם לא חשבתי שניתן להיות גם דתי לתיאבון. אותו ראש ישיבה האיר את עיני". שימו לב, הכותב מתלהב. למה הוא מתלהב? כי עוד מעט הוא יטען שאם זה כך אפשר לגייר לפי קריטריון זה ולא צריך לקבל עול תורה ומצוות. אם הוא מחובר לגולני ולהמנון של התקוה, אם הוא מחובר לחגי ישראל ולעוד כמה דברים, אז הוא דתי לתיאבון.

מה זה דתי לתיאבון? זה אחד שבעצם אומר 'אני עושה איך שזה מרגיש לי. אינני מכיר את אלוקים, אני בכלל לא מעוניין להכיר אותנו. מה שמעניין אותי זה רק מה שאני מרגיש, מה שאני חווה'. אדם כזה בעצם סוגד לעצמו, אוהב את עצמו אהבה מופרזת, שם את עצמו במרכז ואלוקים הוא השרת שלו. מבחינתו התורה היא דבר מעניין שאפשר לקחת ממנה מה שהוא לו לתיאבון.

נחזור למסמך: "אותו ראש ישיבה האיר את עיני ואמר שאפשר לאהוב את היהדות, לדבוק בה ולהתגאות בה גם מבלי להתבסס על הוכחות רציונליות", מילה נרדפת לאמונה. כלומר, אפשר להיות דתי, לנהל אורח חיים דתי, גם מבלי להתבסס על אמונה. אינני חייב להאמין שיש אלוקים. ממילא, כל היחס אל התורה הוא יחס בררני, יחס מסונן, יחס שבנוי על האנוכיות של האדם. זה זנות כפי מה שקראנו מקודם, זה יחס זנותי, יחס מקרי, זאת רפורמה.

אם איננו בונים את האמונה, את הוודאות ואת השלמות הזאת כלפי התורה וכלפי הקודש, אם נקודת המפתח היא כיצד התורה מתאימה לחיים שלי, אם התורה היא הרצוי ואני בוחן כיצד היא מתאימה אל המצוי, אליי, ואם אינה מתאימה אז היא כבר לא הרצוי, זה דתי לתיאבון. כלומר, אם היחס שלי אל התורה הוא לפי מה שאני מצליח לחוות, לפי היכולות והרצונות שלי, לפי התאוות והיצרים שלי, ולפי כל אלו אני בוחר את ההלכה, את התורה והקודש, מוסיף קצת רוחניות בחיים החומריים שלי. אין זה יחס של שלמות אלא זה דתי לתיאבון.

לדעתי דתי לתיאבון הוא רשע להכעיס. כלומר, איננו מדברים פה על חולשה, על חילוניות ואפילו לא על מסורתיות, כי גם החילוניות וגם המסורתיות הן בעצם התקדמות או התעלמות, אך אנו מדברים פה על אידיאולוגיה. הרב אונטרמן כתב כך: "עיני חכמינו ומאורינו הביטו תמיד על תנועה דתית מזויפת בחרדה גדולה הרבה יותר מאשר על חיי הפקרות ופריקת עול סתם". חיי הפקרות ופריקת עול סתם, מה שאנו קוראים היום 'חילוניות', זו בעצם חולשה, עצלנות, חוסר ידיעה, תינוקות שנשבו. אך כאשר קמה קבוצה שפועלת מתוך אידיאולוגיה, זה כבר מסוכן מאוד. עלינו להיזהר שזה לא יתחיל להיבנות אצלנו, בתור יחיד או קהילה, שאמנם לא נחשוב שזה להכעיס, אבל באופן אידיאולוגי נחליט לוותר, לשנות או לעקם חלק מהתורה כדי שתתאים אל המצוי, כדי שתתאים לחולשות הזמניות שלנו.

התעוררות לתשובה

נסיים בדבר יותר מעודד. בארי צימרמן, סופר חילוני, כתב בעבר דבר תורה לקיבוצים חילוניים, וכך הוא כתב על בריחת יעקב מלבן: "עימות חריף מתנהל בין דודנו - לבן, לאבינו יעקב. אחרי שנים רבות של עבודה בשירותו של לבן נמלט יעקב מחרן ללא הודעה מוקדמת, עם נשותיו, בניו ורכושו. לבן דולק אחריו ומשיגו, והוויכוח מתלקח כנעורת, למה ברחת? למה רימית? למה ניצלת? למה הסתרת? למה גנבת את אלוהי?"

במאמר הוא מסביר עוד קצת את הפרשה ואז כותב כך: "מה בין לבן וביני?" שואל בארי צימרמן, "הוא דודנו אחי אימנו רבקה, בא בטענות אל אבינו יעקב, אני לעומתו בא בטענות אל אבי, דוד צימרמן ז"ל. לבן מתלונן על מעשה שעשתה בתו אשר גנבה את הטרפים אשר לאביה בהצטרפה לבעלה בבריחתו מבית חותנו, אני מתלונן על מעשה שעשה אבי בבורחו מן הגולה. לבן יודע שגנבו לו, אבל הוא לא יודע מי בדיוק עשה זאת, אני יודע שגנבו לי ואני יודע גם מי הגנבים, ואני מברר עם עצמי מה לעשות, עם מי אם בכלל לבוא חשבון וגם מה גנבתי אני, בבוא דורי בבוא תורי מבני שלי עצמי ובשרי. "נכסוף נכספת לבית אביך" אני פונה דרך הפסוק שלנו אל אבי שבתוכי, אל דוד צימרמן, רצית לשוב אל ארצך, אני אומר לו, רצית לבנות בגוף ולהיבנות ברוח. הדור הזה שעלה בעליה הראשונה באו לבנות בחול להקים יישובים, הלך הלכת עלית נחלצת בנית הקמת, טוב ויפה, אסיר תודה אני לך, הקמתם לנו מדינה, באמת דור חרוץ. לו הלכת לא חייתי כי הייתי נשאר בגולה בגלות וייתכן והייתי מת בשואה. ואני מוסיף - למה גנבת את אלוהי? למה שללת מחיי את מתנת האמונה התמימה בה חונכת אתה, למה כפית עלי הר חילוני כגיגית? למה הרגלתי לחיות עם הבור הקיומי הכוסס בתוך הלב, עם היעדר היכולת להתפלל - עם הטעם הטפל של סתם, של ככה זה, של אין טעם, בקיצור למה גנבת את אלוהי? אבי בתוכי שותק, לא נעים לו ממני, איש מבוגר בעל בעמיו מתלונן כילד על צעצוע גזול, כאילו שזה תלוי בו. הרי גם הוא לא היה יכול לתת לי את מה שכבר לא היה ברשותו, וגם לא רק בו מדובר - דורות של מייסדים שהחליפו אל דתי באל תנועת. רתמו את אביהם שבשמים אל ההגשמה בבית אביהם שבארץ. אני יודע, אני לוחש לאבי אני יודע, אינני תינוק בכיין אז למה היו למה זולגות הדמעות מעצמן".

כשאנו קוראים את הדברים אנו מבינים באמת היכן הרבה מעם ישראל נמצא, למה העם מחכה ומה הוא מצפה לשמוע. העם רוצה להתמלאות באמונה. ודאי שהרפורמים לא יכולים למלא בתורה, למלא באמונה, למלא ביראת שמים, למלא את הצימאון הגדול שקיים בדור. הקשר הזנותי הזה לתורה לעולם לא יביא שובע, לעולם לא יביא את הרוויה שאליה הדור כוסף.